

ka. prof. A. Marmila
hindamisena.

Diplomitöö
473557

27. 11. 40.

H. Kaveri
võttes arvesse

27. 11. 40

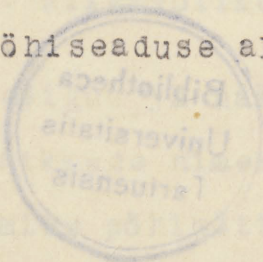
[Handwritten signature]

E. V.
TANTU ÜLIKOOLI
DIPLOMIAKADEMIA
27. mail 40.
86
TAMM

A. B.
7772.

R I I G I K O G U

kehtiva Põhiseaduse alusel.

Martin Pöllumaa

matr. nr. 14977.

27. 11. 40 jür. exam laudab

S i s u k o r d .

S i s s e j u h a t u s

Lhk.

- § 1. Riigikogu mõiste 1
- § 2. Riigikogu instituudi areng Eestis 3

I osa: R i i g i k o g u k o o s s e i s u m o o d u s t a m i n e.

1. jagu: Riigivolikogu valimine.

- § 3. | Hääleõigus ja hääleõiguslike kude
kodanikkude nimekirjad 11
- § 4. | Valimise põhimõtted 14
- § 5. ✓ Valimisorganid 17
- § 6. ✓ Kandidaatide ülesseadmine ja esinda-
mine 20
- § 7. Valimiste käik 24
- § 8. Tulemuste arvestamine. Täiendavad ✓
valimised. 28

2. jagu: Riiginõukogu kujundamine.

- § 9. Riiginõukogu kujundamise alused. 32
- § 10. Liikmekvalifikatsioon. ✓ 34
- § 11. Valimisi korraldavad asutised ja ✓
valimiskorraldus 39

*See
jagu*

II osa: R i i g i k o g u r a k i n g
j a p ä d e v u s.

Lhk.

1. jagu: Riigikogu isikuline
koosseis.

§ 12. Riigikoguliikme õiguslik seisund. *tulemalt - vaba* 48

2. jagu: Riigikogu organid ja nende
pädevus.

§ 13. Riigikogu organid. 53

§ 14. Riigikogu organite pädevus. 57

§ 15. 3. jagu: Riigikogu organite menetlus.

§ 15. Riigikogu istungjärgud. 62

§ 16. Riigikogu koosolekute korraldus. 64

§ 17. Läbirääkimiste kord koosolekuil. 70

§ 18. Hääletamise kord koosolekuil. 73

§ 19. Koosolekute protokollid ja aruanded. 75

§ 20. Eelnöude algatus ja vastuvõtmise käik. 77

§ 21. Eelnöude arutamise kord. 82

§ 22. Menetlus kontrollfunktsiooni teostamiseks. 86

§ 23. Ankeetkomisjoni ja aukohtu menetlus. 90

L ö p p s ö n a.

Kasutatud ja viidatud allikad:

Eesti Vabariigi Põhiseadus, SK I, 1938.

Riigivolikogu Valimise seadus, SK I, 1938.

Riiginõukogu kujundamise seadus, SK I, 1938.

Riigikogu töökorra seadus, SK I, 1938.

Riigikogu ajutine kodukord, RT 1937, 71, 594;

RT 1940, 30.I, 221.

Eesti Vabariigi Põhiseadus, RT 1920, 113/114,
I, 243.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seadus,
RT 1933, 86, 628.

G. Jellinek, Allgemeine Staatslehre, Berlin 1922.

N. Maim, Parlamentarizm i suverennoe gosudarstvo, Tartu 1927.

A.-T. Kliimann, "Õiguskord, Tartu 1939.

J. Uluots, Eesti Uue Põhiseaduse ideestik,
" i. Õigus 1937.

A. Mägi, Rahvas riigiorganina ja tema esindajad Eesti Põhiseaduse määritlusel, i. "Õigus 1936.

A.-T. Kliimann, Eesti iseseisvuse areng,
" i. Õigus 1935.

L ü h e n d i d:

PS - Eesti Vabariigi Põhiseadus.

PS-ms - Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise
seadus.

SK - Seaduste Kogu.

Sissejuhatus.

§ 1. Riigikogu mõiste. Riik teostab oma õiguskorra funktsioone organite kaudu.¹ Selliste organitena on mõeldavad nii kogu riigi aktiivkodanikkond kui ka üksikud isikud või isikute koon-
dised, kellede teotsemisele omistatakse riigi teotsemise kvalifikatsioon.

Kaasaegse riigi ülesannete hulk ja komplitseeritus eeskätt aga riigi kui suuremõtetelise korporatiivse ühiku ruumiline ulatus ei võimalda aktiivkodanikkonnal terviku-
na teotseda õiguskorra funktsioone teostava organina. Pa-
ratamatult võivad selliseina tegelikult ja edukalt funkt-
sioneerida vaid vähemad kolleegiumid või isikud, kellede
teotsemisele ideeliselt vaadatakse kui kogu korporatiivse
ühiku - riigi - teotsemisele.

Vastavalt riigis kehtele pääsenud poliitilisele
ilmavaatele korraldub selliste organite ja kodanikkonna
suhe. Võimalikult on siin kaks põhivormi: üheltpoolt or-
ganid võivad olla juriidiliselt aktiivkodanikkonnast olene-
matud, autokraatsed, - teisalt aga organid võivad olla ka
teatud juriidilises olenevuses aktiivkodanikkonnast. Vii-
masel juhul on riigivalitsemise kord põhiliselt demokraat-
lik.

Demokratism poliitilise ilmavaatena nõuab, et
riikliku ühiselu korraldamine antakse aktiivkodanikkude
eneste kätte. Kodanikkude kogu otsustab, kas ta tahab
riigielu juhtida ja seadelda ise oma otsese teoga või an-
nab ta selle teostamise kas osaliselt või täies ulatuses

---

1 Organi mõiste kohta vt. G. Jellinek, Allgemeine Staats-
lehre, Berlin 1922, lh. 540; vt. ka A.-T. Kliemann,
Õiguskord, Tartu 1939, lhk. 304.

oma esindajalle, keda ta seab ametisse kas otsese või kaudse valimise teel. Siinjuures tuleb aga märkida, et esinduse loomise aktiga iseendast ei kandu rahvalt mingisuguseid õigusi üle neile organeile, viimaste õiguste sfääri ainsaks määrajaks on rahva poolt seadeldud riigi põhikord.¹

Eelpoolöeldut kokku võttes mõistame rahvaesinduse all institutsiooni, mille järgi rahvas aktiivkodanikkonna näol seab otsese või kaudse valimise teel ametisse isikud, kes teostavad põhimõtteliselt rahvale kuuluvaid funktsioone.

Rahvaesinduse kui institutsiooni mõiste kõrval tunneb keelepruuk veel rahvaesinduse kui o r g a n i mõistet. Sellisena mõistetakse rahvaesinduse all rahvaesindajate kogu legislatiivfunktsiooni teostamiseks. -Rahvaesinduse mõiste seadusandlusorganina on identne parlamendi mõistele. Seletatav on see parlamendi ajaloolise kujunemisega. Parlament on arenenud monarhi ja aadli vahelisest võitlusest, viimase püüdes kaasa rääkida riiklikkude küsimuste lahendamises, eeskätt maksustamise alal. Hilisemad sotsiaal-majanduslikud ja poliitilised murrangud tegid parlamendi aadli ja kõrgemate vaimulikkude kogust ka majanduslikult jõukamate kihtide esinduskoguks, kuni parlament kujunes viimati esimeseks ja ainsaks rahvaesinduslikuks organiks, nagu ta sellisena esines konstitutsioonilises monarhias.² Sellisena on mõistetav parlamendi ja rahvaesinduse mõistete identsus. - Vabariiklik kord on parlamendi kõrvale toonud veel teise rahvaesindus-

---

1 vt. G. Jellinek, Allgemeine Staatslehre, lk. 581.

2 vt. G. Jellinek, Allgemeine Staatslehre, lk. 699 jj.

liku organi, riigipea, mistõttu pole enam täpis samastada rahvaesindust parlamendiga. Küll on aga parlament jäänud rahvaesinduseks s. o. organiks, mille moodustamine kuulub rahvale aktiivkodanikkonna näol.

Sellisena defineerib Riigikogu mõistet ka kehtiv Põhiseadus (PS):¹ "Riigikogu on kahekojaline rahvaesindus."

Seda legaaldefiniitsiooni täpsustades mõistame Riigikogu all aktiivkodanikkude poolt selleks ettenähtud korras moodustatud isikute kogu, kelle põhiülesandeks on seadusandlus.

§ 2. Riigikogu instituudi areng Eestis.

Kehtiv PS, mille alusel käesolevas töös vaatleme Riigikogu korraldust, on meie vabariigi lühikese iseseisvuse jooksul juba kolmas põhiseaduslik akt, arvates 1920. a. PS-st. Võrreldes neis kolmes aktis - 1920. a. PS-es,² 1933. a. PS-e muutmise seaduses (PSms)³ ja 1937. a. PS-es - Riigikogu instituuti, näeme siin päris tugevaid erinevusi, eriti Riigikogu asetuses teiste riigiorganite suhtes. On seepärast väga õigustatud alljärgnevas lühidalt vaadelda Riigikogu ajaloolist arengut. Riigikogu kehtivas PS-es on Eesti rahvaesinduskogu, Riigikogu, arengu üks etapp ja täieliku arusaamisega tema praegusesse olemusse võime suhtuda ainult siis, kui me tunneme vähemalt suurtes joonteski seda minevikku, millest ta võrsunud.

Eesti riiklik iseseisvus on noor ja seetõttu on loomulik paljude kogemuste puudumine riikliku ühiselu korraldamise alal. Viimane andis end eriti teravasti

1 Eesti Vabariigi Põhiseadus, SK I 1938, § 60, l. 2.

2 RT 1920, 113/114, I, 243.

3 RT 1933, 86, 628.

tunda Eesti Vabariigi tekkimisel; tuli üle minna lagunevast Vene monarhistlikust riigikorrast omariikluse korraldamisele uute ja rahvale omastena poliitiliste printsiipide alusel. Midagi ei olnud siin kaasa võtta Vene riigikorralduse printsiipidest, omad kogemused piirdusid vaid omavalitsuslike tähelepanekutega. On seepärast väga loomulik, et 1917. a. uuesti tekkiv riik omas esialgu ja 1920. a. PS järgi eeskätt kohaliku omavalitsuse ajaloolisi jälgi.¹ Saabus ju 1920 a. PS-ega loodud riiklik põhikord ajalooliselt otseselt kohaliku omavalitsuse korraldusest.

Kui Vene Ajutise Valitsuse 30. III/12. IV 1917. a. dekreediga anti meile võimalus laiaulatuslikuks autonoomiaks, siis sellel alusel meie poliitilise ühiselu korraldamine algas.* Hiljem need omavalitsuslikud organid muutusid erakordseiks riiklikeks organeiks, kuni tuli kokku Eesti esimene rahvaesindus, Asutav Kogu, kes määras tuleva riikliku põhikorra. Asutava Kogu kokkuastumisega koondus temale kõrgema riigivõimu teostamine ja Asutava Kogu poolt toimus ka 1920. a. PS vastuvõtmine ja kehtestamine, millel PS suurel määral jäi kandma seni rakendatud printsiipe. 1920 a. PS iseloomustamisel on leitud, et selles on leidnud kajastust J. J. Rousseau õpetus, mis taotleb riigivõimu funktsioonide kontsentreerimist ja alalhoidmist rahva kätte.²

Riigikogu 1920. a. PS järgi³ kuulus valimisele üldisel, otsesel, salajasel ja ühetaolisel hääletamisel proportsionaalsuse põhimõtte alusel. Riigikogu teostas

---

1 J. Uluots: Eesti uue Põhiseaduse ideestikust, i. Õigus 1937, 7, lk. 293.

2 A. Mägi: Rahvas riigiorganina ja tema esindajad Eesti Põhiseaduse määritlusel, i. Õigus 1936, 4, lk. 180.

3 1920. a. PS §§ 35 - 56.

seadusandlust, kuid riigipea instituudi puudumine ja parlamentarismi¹ täielik rakendus tegid ta ka valitsuse täielikuks peremeheks. Nii oli siia koondatud kogu riiklik võim. Seejuures küll 1920. a. PS jättis vähemalt sellekohaste sätete järgi rahvale küllaldase võimaluse tema tegevuse kontrollimiseks ja juhtimiseks rahvaalgatuse ja rahvahääletuse teel. Praktiliselt kasutati seda vaid üks kord, nimelt 1923. a., kui küsimuses oli usuõpetuse koolides õpetamise küsimus. Tegelikult oli see rahva kontrollivõimlus siiski väga piiratud, mis võimaldas 1920. a. PS kohta järgneva terava arvustuse: "Asutava Kogu Põhiseaduse olulisemaks puuduseks ongi just kogu riikliku võimu keskendamine Riigikogu kätte, kes olles küll nimeliselt rahvaesindaja, tõeliselt juhtis rahva saatust absolutistliku peremeheena. Ent peremeest etendavate erakondlike saadikute käsitlemisel Põhiseaduse õilsad formaaldemokraatlikud põhimõtted profaneerusid peatselt erakondade huvipõhimõtteks."² - 1920. a. PS peapuudusteks olid just mitmekordselt killustatud huvid rohkearvuliste erakondade vahel, ja valitsuse täielik sõltumine Riigikogu enamusel, mida võis saavutada vaid koalitsioonidega paljude poliitiliste rühmade vahel. Muutusele koalitsioonis järgnes otsekohe Vabariigi Valitsuse positsiooni muutus. Tekkisid sagedad valitsuskriisid, mis tekitasid pahameele kõrval elava tarviduse Riigikogu täisema korralduse järgi. Eesmärki püüti saavutada muudatustega senises valimiskorralduses. 1926. a. muudetakse Riigikogu valimiskorda nii, et esindatuks loetakse ainult see nimekiri, mis on hääletusel saanud vähe-

---

1 Parlamentarismi mõistet vt. N. Maim, Parlamentarizm i suverennoe gosudarstvo, Tartu 1927, lk. 22.

2 A. - T. Kliimann, Eesti iseseisvuse areng, 1. Öigus 1935, 2, lk. 73 j.

malt 2 Riigikogu liikme kohta.¹ Sellega saavutati küll Riigikogu rühmade vähenemine, mitte aga soovitud tulemusi valitsuse seisukoha stabiliseerimiseks. - 1929. a. muudeti valimiste kandidaatide nimekirjad lahtiseks, andes võimalusi valijaile nimekirjas kandidaatide järjekorras muutust ette võtta,² kuid seegi võimalus oli väga piiratud oma tulemusis. Tegelikku muutust Riigikogus ei tulnud.

Tekivad uued kavad PS muutmiseks, mis eriti sagedaks muutusid 1929. a. alates ja enamuses nägid ette riigipea instituudi sisseseadmist. Nii valmistas Riigikogu kahel korral uue Põhiseaduse kavad, mis aga rahvahääletusel 1932. ja 1933. a. vähemusse jäid. Samas tõusis esisele rahvaalgatuse korras algatatud eelnõu, mis 1933. a. sügisel korraldatud rahvahääletusel tugeva häälteenamusega vastu võeti. Tekkinud poliitilises olukorras jäi selle PS muutmise seaduse põhimõtete enamuse rakendamata, kuid selles rahva poolt tunnustatud põhimõtted näitavad mõnitigi kodanikkonna suhtumist ja hinnangut Riigikogu senisele tööle ning senisest suhtumisest tingitud, kuigi reaktsioonilisi, uusi seisukohti.

1933. a. PSms puhul tuleb eeskätt märkida riigipea instituudi sisseseadmist, mis eesjärjekorras tähendab Riigikogu senise ainuvalitsusliku positsiooni kaotust. Riigikogu võimkond väheneb Riigivanema pädevuse suurenemisega, mis osaliselt küünib isegi absoluutse veto'ni.³ Rahva senisele, tegelikkuses siiski raskesti rakendatavale kontrollile Riigikogu tegevuse üle lisaneb Riigivanema õigus Riigikogu koosseisu volituste lõpetamiseks. Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse vahekorras jääb parlamentarismi põhimõte

1 RT 1926, 16, I, 17.

2 RT 1929, 30, 201.

3 1933 a. PSms § 53.

püsima, kuid umbusalduse avalduse tagajärjed jäävad Riigivanema otsustada, kes võib sel puhul määrata uued Riigikogu valimised. - Riigikogu liikmete arv väheneb 100 liikmelt 50-le, volituste kestus tõuseb 3 aastalt 4 aastale. Riigikogu valimiste põhimõtted jäävad endisteks, kuid suuresti muudetakse nimekirju, mis võivad sisaldada vaid 3 kandidaati, kellede järjekorra suhtes valijal on täielik määramisõigus, võides hääletada ka vaid ühele antud nimekirjast. Riigikoguliikmete isiklikus positsioonis samuti töökorralduses tähelepandavaid muutusi ei teki, kui mitte arvestada seda, et Riigikogu liikmete tasusaamise õigus piirati nüüd istungjärkude kestusega.

Politiilisest olukorrast tingituna ei rakendunud 1933. a. PSms täielikult. Tõsi on, et nimetatud seadus evis ebatäpsusi ja lünki, mistõttu tarvilikuks peeti uue PS koostamisele ja vastuvõtmisele asuda. 1936. a. rahvahääletus otsustas jaatavalt küsimuse, kutsuda uue PS selleks ettenähtud alustel välja töötamiseks ja vastuvõtmiseks kokku Rahvuskogu.¹ See märgib uue ajajärgu algust mitte üksi Riigikogu instituudi arenguloos vaid kogu Eesti riikliku struktuuri arengus. Rahvuskogu koosseisus ja selle moodustamise viisis on märgata uute töekspidamiste kehtele pääsemist, millede kohaselt sünnibki Eesti riigi põhikorra kujundamine kehtivas 1937 a. PS-es.

Rahvuskogu moodustamises² väärivad tähelepanu eeskätt kaks asjaolu. Esmalt valimisviisis senisest proportsionaalsuse põhimõttest loobumine ja üleminek isikuvalimisele enamusvalimise põhimõttel, ja teiseks territoriaalsete ja eriti kutsealaliste omavalitsuste kaasatõmbamine

---

1 Vt. sellekohast Riigivanema korraldust RT 1936, 3, 21.

2 Rahvuskogu moodustamise seadus RT 1936, 81, 654.

rahvaesindusse, moodustades uudsena rahvaesinduse teise koja. Kuna tähendatud muutused on täiel määral kasutamist leidnud kehtiva PS-e alusel teotseva Riigikogu koosseisu moodustamiseks, piirdume Rahvuskogu suhtes öelduga.

1937. a. PS-es normitud Riigikogu üldiseloostamiseks ja võrdlemiseks eelmiste Riigikogu institutidega olgu märgitud järgmist:

Riigikogu on nüüd kahekojaline rahvaesindus, mille koosseisu moodustamise alused on erinevad. Kodadest on Riigivolikogu oma üldstruktuurilt lähedane endisele Riigikogule, kuid isikuvalimine on muutnud tema isikulise koosseisu. Kadunud on endised poliitilised rühmitused ja võetud on võimalus nende endisekujuliseks esinemiseks. Täiesti uuea esineb Riiginõukogu Riigikogu teise kojana. Riiginõukogu kujundamine sünnib mitmesuguste autonoomsete korporatsioonide poolt, millele lisandub riigipea - Vabariigi Presidendi - tähelepandav kaasarahkimine Riiginõukogu koosseisu suhtes 10 Riiginõukogu liikme nimetamise teel. - Riigikogu liikmete üldarv on tõusnud 120-le, neist Riigivolikogus 80 ja Riiginõukogus 40 liiget. Riigikogu liikmete volituste kestus on tõusnud 5 aastale, volituste olles permanentsed nagu seni; uue Riigikogu koosseisu volituste algusega lõpevad vana koosseisu volitused.¹ - Valimispõhimõtete muutus on toonud muutusi ka Riigikogu organitesse.² Kadunud on senised Riigikogu rühmad, ei eksisteeri ka enam Vanematekogu, ümberkorraldatud on Riigikogu komisjonid, mis seni koosnesid rühmade esindajaist. Menetlus on koosolekuil ümber korraldatud ainult niivõrd, kui seda tingib 2 koja olemasolu. Seda kõiki vaatleme üksikasjaliselt käes-

---

1 PS § 68, l. 3.

2 Riigikogu kodukord, RT 1921, 33, I, 26.

Riigikogu kodukord, RT 1934, 5, 37.

olevas töös, Riigikogu instituudi arengu käsitlese lõpetamiseks aga heidame põgusa pilgu veel Riigikogu juriidilisele positsioonile, nagu see esineb kehtivas PS-es.

Riigikogu on rahvaesindus. Demokraatliku põhimõtte täielikul rakendumisel ei tohi see rahvaesinduse kvalifikatsioon tingitud olla ainult sellest, et rahvas ta ametisse seab valimise teel, vaid rahval peab jääma võimalus ka tema tegevuse kontrollimiseks ja peatamiseks. 1920. a. PS-es oli see antud rahvaalgatuse ja rahvahääletuse näol ja sellisena säilitatud ka 1933 a. PSms-es. Sellesse Riigikogu ja aktiivkodanikkonna vahelisse suhtesse on toonud suure muutuse kehtiv PS, mis näeb Riigikogu kontrollivõimalust rahva poolt otseselt väga piiratud määral, nimelt ainult rahvahääletuse näol juhtudel, kui seda otsustab President.¹ See ei tähenda aga veel Riigikogu kontrollimise ärajäämist, vaid see kuulub Presidendile, kelle õigused sel alal on laiaulatuslikud. President võib riiklikel kaalutlusil määrata Riigikogu uue koosseisu valimised ja Riiginõukogu uue koosseisu kujundamise. Ta võib katkestada Riigikogu istungjärgu kuni 2 nädalaks igal istungjärgul, ta võib aga ka istungjärkude vaheajal Riigikogu erakorraliselt kokku kutsuda. Seadusandluse käigus kuulub Presidendile suspensiivse veto õigus.² Näeme, et Riigikogu ja Presidendi vaheline suhtlemine on väga elav, nende vahel korras avalduv dualism ei ole kinnine.

Omalt poolt kontrollib Riigikogu eksekutsiooni tegevust Vabariigi Valitsuse kaudu. Viimasele võib Riigivolikogu ka umbusaldust avaldada, mille puhul President otsustab kas Vabariigi Valitsuse vabastamise või Riigikogu

---

1 Vt. PS § 98, § 148, l. 2, § 149.

2 PS § 96, l. 2.

senise koosseisu laialisaatmise vahel. Tihedaks koostöoks aitab kaasa ka tunduv õigustehulk, mis kuulub Vabariigi Valitsusele Riigikogu tööst osavõtmisel.

● Riigikogu instituudi arengukäiku kokku võttes näeme siin kindlaimelist suunda Riigikogu kui legislatsioonigani ja eksekutsioonigani vastastikkuse koostöö tasakaalustamisele. Kehtima on jäänud parlamentarismi printsiip, kuid mitte enam nii konsekventselt läbiviiduna. Riigikogu kordne ainuvõimuline positsioon on kadunud, on ka üle saadud vahepealsest reaktsioonist ja tüüritakse tasakaalule õiguskorra funktsioonide teostamises.

Kuidas selles suunas on sättinud Riigikogu koosseisu moodustamist ja tema tegevuse korraldamist kehtiv PS ja teda konkretiseerivad seadused, ongi käesoleva töö ülesanne.

letud, millised kodanikud osavad õiguse osa võtta rahvale kuuluvate funktsioonide täitmisest. Seda õigust osa võtta rahvale kuuluvate funktsioonide täitmisest kutsutakse h ä ä - l e õ i g u s e k s e.

Kehtiva PS §-1 järgi "kõrgelmat riigivõimu teostab Eesti rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu." Kuna rahvas teostab riigivõimu suure hulgas ka Riigivolikogu valimisega,¹ siis on rahvaastumise kretsiooni käsitlese esimeseks ülesandeks lähemat vaadata kodaniku hääleõiguse küsimust. PS-es püstitatud norme sel alal² pretsiseerib Riigivolikogu valimise seadus.³

Hääleõiguse kodanikuks kuulumise aluseks on vanus, kodakondsus, vaimne või füüsilise seisund ja küllale seisund. Sellele vastavalt peab hääleõiguslik kodanik olema saanud

1 PS § 35 p. 2
2 PS § 35, 37
3 SK I, 1938

I osa R i i g i k o g u k o o s s e i s u
m o o d u s t a m i n e.

1. jagu R i i g i v o l i k o g u v a l i m i n e.

§ 3. Hääleõigus ja hääleõiguslike kodanikkude
nimekirjad.

Demokraatliku põhimõtte kohaselt kuulub riigivõim põhi-
mõtteliselt rahvale, kes seda teostab kas ise või oma esin-
dajate kaudu. See õigus teostada riigivõimu funktsioone ise
või kutsuda selleks ellu oma esindust ei saa aga kuuluda
eranditult igale rahvalikmele. Selleks õiguslik rahvaliige
peab olema võimeline avaldama omaenda tahet, vastama selleks
teatud vanuslikule ja vaimsele tasemele. Sellest loomulikust
paratamatusest lähtudes on kaasaegse riigi põhikorras määrit-
letud, millised kodanikud omavad õiguse osa võtta rahvale
kuuluvate funktsioonide täitmisest. Seda õigust osa võtta
rahvale kuuluvate funktsioonide täitmisest kutsutakse h ä ä -
l e õ i g u s e k s.

Kehtiva PS 34 §-i järgi "kõrgeimat riigivõimu teostab
Eesti rahvas hääleõiguslike kodanikkude kaudu." Kuna
rahvas teostab riigivõimu muude hulgas ka Riigivolikogu va-
limisega,¹ siis on rahvaesinduse kreatsioonil käsitluse esi-
meseks ülesandeks lähemalt vaadelda kodaniku hääleõiguse
küsimust. PS-es püstitatud norme sel alal² pretsiseerib Riigivolikogu valimise seadus.³

Hääleõiguse kodanikule kuulumise aluseiks on vanus,
kodakondsus, vaimne või füüsiline seisund ja kõlblas seisund.
Sellele vastavalt peab hääleõiguslik kodanik olema saanud

1 PS § 35 p. 2

2 PS § 36, 37

3 SK I, 1938

valijate nimekirjade parandamise ja täiendamise ajaks 22 aastat vanaks ja olnud samaks ajaks vähemalt 3 aastat vahetpidamata Eesti kodakondsuses.¹ Hääleõiguse omamiseks ei tohi kodanik olla: 1) tunnustatud nõdra- või hullumeelseks, 2) pimedana, kurtummana või pillajana hooldamise all, 3) seaduse alusel riigi- või omavalitsuste hoolekandeasutistelt või muul teel hoolekande korras isiklikku alalist ülalpidamist saav hoolealune, 4) seaduse alusel sundhooldamisele võetud.² Teatud kõlblat seisundit arvestades on seadusega ära võetud hääleõigus mõnelt liigilt kohtulikult karistatud kodanikelt. Hääleõigus puudub kodanikel, kes kohtulikult vähemalt vangimajaga karistatud, 3 - 10 aasta jooksul karistuse kandmise lõpust arvates, olenedes määratud karistuse raskusest, ja 1 aastaks või alla selle vangimajja mõistetud ka olenevalt süüteost.³ - Lõpuks on hääletamisest osavõtmisest eemaldatud need kodanikud, kes kohtuvõimude korraldusel kas karistuse kandmiseks või tõkkeabinõuks vahistatud, samuti ka kodanikud, kes nakkushaigeina seaduslikus korras on eraldatud vastavaisse ravi-asutistesse. Hääletamisest ei võta osa ka sõjaväes ajateenistuses olevad kodanikud.⁴

Võrreldes hääleõigust kehtivas PS-es samade normidega 1920 a. PS-es,⁵ on märkida eeskätt vanuse tsensitõus 20 aastalt 22 aastale, teiseks kodakondsuses oleku aja nõude tõstmist 1 aastalt 3 aastale ja kolmandaks sõjaväes ajateenistuses olevate kodanikkude hääleõiguse teostamise suspensiooni. Viimasega on püütud vältida sõjaväe poliitiseerimist.

---

1 Riigivolikogu valimise seadus § 6.

2 ib. § 7

3 vt. ib. § 8

4 ib § 9

5 1920 a. PS § 27

Hääleõiguslike kodanike kohta peavad linna- ja vallavalitsused iga hääletamisjaoskonna jaoks vastavaid nimekirju, millede parandamist ja täiendamist toimetatakse järjekorraliselt kaks korda aastas seaduses ettenähtud tähtaegadel: Tallinnas, Tartus ja Narvas 1. - 15. veebruarini ja 30. oktoobrist 15. novembrini; mujal 10. - 25. maini ja 30. oktoobrist 15. novembrini.¹ Nimekirja kandmise alusena esinevad nii kodaniku elu- kui ka töökoht, kusjuures primaat on elukohal.² Selle järgi ühes ja samas valimisringkonnas nii elu- kui ka töökohta omav kodanik kantakse vastavasse nimekirja elukoha järgi. On aga elu- ja töökoht eri valimisringkondades, võib kodanik 10. päeva jooksul nimekirja parandamise ja täiendamise tähtaja lõpust arvestes nõuda enda võtmist hääleõiguslike kodanike nimekirja töökohta järgi. Nimekirja kantud saamiseks peab kodanik vähemalt ühe aasta kestel enne nimekirjade täiendamise ja parandamise algust omama kas elu- või töökohta vastavas valimisringkonnas või vastava omavalitsuse administratiivpiirkonnas. Sama omavalitsuse administratiivpiirides ühest valimisringkonnast teise asunud kodanik kantakse nimekirja selle järgi, kus ta viimase aasta kestel kõige kauem omanud elu- või töökohta. Pole hääletamisjaoskonnas olev kodanik samas valimisringkonnas või sama omavalitsuse administratiivpiires omanud ei elu- ega töökohta vähemalt 1. aasta jooksul enne nimekirjade parandamise ja täiendamise algust, jäetakse ta nimekirja kandmata. Kui see asjaolu on tingitud elukutselisest tööst, kantakse kodanik tema sellekohasel tõestatud nõudmisel nimekirja nimekirja

---

1 Riigivolikogu valimise seadus § 21

2 ib. § 22

koostamisaegse elu- või töökoha järgi. Hääleõiguslike kodanike nimekirjast kustutatakse need, kes nimekirjade parandamise ja täiendamise alguseks on vähemalt 1. aasta eest lahkunud samast jaoskonnast - välja arvatud ajutiselt äraolijad - ja samuti ka hääleõiguse kaotanud kodanikud. Jga kodanik võib olla nimekirjas ainult ühes jaoskonnas.¹

Hääleõiguslike kodanike nimekirja, koostatud perekonnanimede tähestikulises järjekorras, kantakse kodaniku perekonnanimi, nimi, vanus ja elukoht.² See asetatakse pärast koostamistähtaja lõppu üldiseks tutvumiseks välja linna- või vallavalitsuse ruumes.³ Jgal kodanikul on 10. päeva jooksul õigus nõuda vastavalt asutiselt nimekirjas leiduvate eksimuste ja puuduste kõrvaldamist. Vastava asutise otsuse peale selles asjas võib 5. päeva jooksul esitada kaebusi jaoskonnakohtunikule, kes 3. päeva jooksul teeb lõplikku otsuse.⁴ On hääleõiguslik kodanik nimekirjast välja jäetud, on tal igal ajal, kuid mitte enam kahel valimiste esimesele päevale eelneval päeval, õigus nõuda enda viivitamatut nimekirja võtmist nimekirja koostava asutise poolt, kui selleks pole varem lõplikku eitavat otsust tehtud.⁵

§ 4. Valimise põhimõtted.

Hääleõiguse kõrval omab rahvaesinduse kreatsioon- nis suure tähtsuse valimise põhimõtete küsimus. Peavad ju viimased kaasa aitama, et demokraatsuse põhimõtte ka valimiskäigus ja tulemuste arvestamises pääseks kehtele.

-
- 1 ib. § 22
  - 2 ib. § 23
  - 3 ib. § 24
  - 4 ib. § 25
  - 5 ib. § 26

PS 67 §-1 järgi valitakse Riigivolikogu liikmed üldisel ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel ning isikuvalimise teel enamusvalimise põhimõttel.

Valimiste üldisus tähendab printsippi, mille järgi valimisõigus kuulub kõikidele kodanikele, kes on saavutanud nõutava vanusetsensi ja on vaimselt terved.

Ühetaolisuse printsiibi põhjal on igal antud häälel võrdne kaal valimisresultaadi arvutamisel. Ühetaolisuse põhimõte kaob, kui ühele hääletajale kuulub enam hääli kui teisele, samuti siis, kui häälte kaalu võrdsus rikutakse nt. sel teel, et iga valimisringkonna valides sama arvu parlamendiliikmeid valimisringkonnad pole hääleõiguslike kodanike arvult võrdsed. Tähendaks see ju väiksema hääleõiguslike kodanike arvuga valimisringkonnas iga kodaniku hääle suhtelist enamkaalu, sest iga valimisringkond saadab ju sama arvu liikmeid rahvaesindusse.

Valimiste otsesus määrab, et Riigivolikogu kreeerimisel iga kodanik annab vahetult hääle valitavale. Siin ei saa kõne alla tulla mitmeastmeline valimine, valimine valijameeste kaudu.

Salajuse põhimõtte järgi peab hääletajal olema võimalik oma häält anda nii, et igale kolmandale isikule jääb teadmataks, kellele kandidaadest hääletaja on oma hääle andnud.

Uudsenä on PS rakendanud isikuvalimist enamusvalimise põhimõttel. Rakendatud olid need põhimõtted

juba Rahvuskogu valimistel.¹ Oma loomult on nad vastandid varemkehtinud valimisele nimekirjade järgi proportsionaalsuse põhimõtte alusel.

J s i k u v a l i m i n e seob kodaniku valikuvabaduse ühe kindla isikuga, kuna nimekirjalise valimise puhul hääletaja andis oma hääle teatud nimekirjale, kuigi n.n. liikuvate ehk lahtiste nimekirjade puhul kodanikul oli võimalus oma häält ka teatud kindlale isikule määrata.

Jsikuvalimine sünnib majoritäär ehk e n a m u s v a l i m i s e põhimõttel. Selleks jagatakse kogu maa valimisringkondadesse, milledest igaüks valib ühe esindaja. Valituks loetakse valimisringkonnas kõige enam hääli saanud kandidaat. Proportsionaalsuse põhimõtte järgi iga kandidaatide nimekiri sai rahvaesinduses kohti proportsionaalselt antud häälte arvule.

Proportsionaalsuse, samuti ka enamusvalimise põhimõtte evib puudusi kui ka hüvesid. Nad on samavõrd saanud terava arvustuse kui ka kaitse osaliseks.² Proportsionaalse valimisviisi hüveks on see, et ta matemaatilise täpsusega avab tee rahvaesindusse kõikidele poliitilistele vooludele, kellel vähegi poolehoidu on rahva keskel. See asjaolu laseb seda valimisviisi näida väga õiglasena. Proportsionaalse valimisviisi puuduseks aga on, et ta rahvaesindusse viib teatud poliitilise voolu esindajaid arvuliselt, kusjuures valijal valitava isiku suhtes vähe kaasärääkimist on. Seda puudust on püütud kõrvaldada n.n. liikuvate nimekirjade sisseseadmise, kus valijal on

---

1 Vt. supra: Riigikogu instituudi areng Eestis.

2 vt. K. Kornel: Parlamentarismi kriis: Õigus 1929, nr. 9/10 lk. 276 j. samuti referaadile järgnenud sõnavõtte samas.

võimalik oma häält anda ka teatud kindlale isikule või siis nimekirjas kandidaatide järjekorras muutusi ette võtta. Hoolimata sellest korrektiivist ei kao mainitud puudus aga täielikult. - Majoritäärvalimise hüveks on just valija võimalus kindlale kandidaadile hääletada. Loomulikult toob selline valimisviis kaasa valitu teatud moraalse sõltumise valijaist, kuna ju rahvaesinduses oma valijate veenete vastaselt teotsedes või nende huve mitte esindades, valitu võib kaotada järgnevail valimisil oma senise poolehoiu. Majoritäärvalimise peapuuduseks on aga asjaolu, et tema rakendamisel võib rahvaesinduses rahva tegelik vähemus mõjule pääseda enamuse üle. See teostub olukorras, kus valimisringkonnis seatakse üles 3 või enam kandidaate ja kui valituks loetud kandidaadi poolt antud häälte arv ei moodusta absoluutset enamust, võib olla isegi on ainult vähe rohkem igale teisele kandidaadile antud häältearvust.

Selle süsteemi kohta hinnangu andmine ei kuulu käesolevasse ülesandesse, pealegi on selle süsteemi rakendamine liiga uudne kindla seisukoha võtmiseks. Seepärast piirdumegi ülalantud iseloomustusega.

§ 5. Valimisorganid.

Riigivolikogu valimiste läbiviimiseks kutsutakse ellu eriorganid eesotsas Valimiste Peakomiteega, kellele alluvana teotsevad ringkondadekomiteed ja jaoskonnakomisjonid.

Valimiste Peakomitee koosneb 6. liikmest, kelleks on: Õiguskantsler, Riigisekretär, Tallinna Ringkonnakohtu esimees või osakonnaesimees Ringkonnakohtu üldkogu määramisel, Tallinna ülemlinnapea,

Harju maavanem ja üks liige siseministri poolt nimetatuna. Valimiste Peakomitee esimeheks on Õiguskantsler. Õiguskantsleri ameti vakantsi puhul nimetab Vabariigi President Valimiste Peakomiteesse ühe liikme. Abiesimehe valib Valimiste Peakomitee oma liikmete hulgast. Otsusevõimeline on Valimiste Peakomitee, kui ta istungist võtab osa peale esimehe või abiesimehe vähemalt 3 liiget. Asjaajamine toimub Riigikantselei kaudu.¹ Valimiste Peakomitee pädevusse kuulub ringkondade-komiteede koosseisu määramine ja valimiste üldjuhtimine ja kontroll. Selliselt ta valvab, et linna- ja vallavalitsusis peetavad hääleõiguslike kodanike nimekirjad oleksid korras; teeb korraldusi valimisiks vajaliku materjali valmistamiseks ning edasitoimetamiseks linna- ja vallavalitsusile; käsutab valimisiks määratud krediite; annab juhatusi Riigivolikogu valimise seaduse seletamiseks valimiste asjus; valvab valimiste üldise käigu ja seadusepärasuse ning õigeaegse ringkondade-komiteede tegevuse alguse üle. Valimiste Peakomiteele esitatakse kandidaatide esitamiskirjad, siin toimub nende seaduslikuks tunnustamine ja avaldamine üldiseks teadmiseks. Samuti võtab Valimiste Peakomitee lõplikult kokku valimiste tagajärjed, koostab Riigivolikogu liikmeks valitud isikute nimekirja ja kuulutab selle välja üldiseks teadmiseks ning annab Riigivolikogu liikmelle liikmetunnistuse.²

Valimiste Peakomitee otsused on lõplikud. Ainult kandidaatide esitamiskirjade tühistamise ja valimiste tagajärgede kokkuvõtmise asjus võib esitada Valimiste Pea-

---

1 Riigivolikogu valimise seadus § 13

2 ib. § 14

komitee kaudu kaebuse Riigikohtu Administratiiv-osakonnale 2. päeva jooksul otsuse tegemisest arvates.¹ Enda otsustamisele kuuluvate asjade lahendamiseks võib Valimiste Peakomitee üle kuulata tunnistajaid, määrata eksperte ja nõuda asutisilt teateid.²

R i n g k o n d a d e - k o m i t e e d moodustatakse igas maakonnalinnas üks selle maakonna ja selle piirides asuvate linnade administratiivpiirides asuvate valimisringkondade kohta; erandiks on Tallinn koos Nõmme-ga ja Tartu, kus kummaski on nende administratiivpiires asuvate valimisringkondade kohta üks ringkondade-komitee. Ringkondade-komitee koosseisu: juhataja, juhataja asetäitja ja 2 liiget, samuti ka komitee asukohta määrab Valimiste Peakomitee. Liikmetele määratakse vähemalt üks asetäitja. Ringkondade-komitee liikmeks ei või olla samas ringkonnas valimistel esinev kandidaat. Otsusevõimeline on ringkondade-komitee istung vähemalt 3. liikme osavõtul, kellede hulgas peab olema ka juhataja või ta asetäitja; otsustatakse häälteenamusega juhataja hääle enamkaaluga häälte poolnemisel. Istungel võivad viibida seletuse andmiseks nende poolt esitatud kandidaatide suhtes kandidaatide esitamiskirjade esindajad.³

Ringkondade-komiteed määravad jaoskonnakomisjoni juhataja ja kinnitavad jaoskonnakomisjoni liikmed, valvavad komisjoni tegevuse õigeaegse alguse üle, seavad avalikkusele tutvumiseks üles kandidaatide nimekirja ära-kirja, teatavad Valimiste Peakomiteele hääleõiguslike kodanike arvu vastavate nimekirjade järgi, tunnustavad

---

1 ib. § 16
2 ib. § 15
3 ib. § 17

kehtivaks või kehtetuks antud hääled ja teevad kandidaadile antud häälte arvu kokkuvõtted ja saadavad kogu valimismaterjali edasi Valimiste Peakomiteele. Ringkondade-komiteede pädevusse kuulub ka linna- ja vallavalitsuse korravastase tegevuse kohta esitatud kaebuste läbivaatamine ja otsustamine.¹

Jaoskonnakomisjonid on kolmeliikmelised, koosnedes ringkondade-komitee poolt määratud juhatajast ja vastava linna- või vallavalitsuse poolt esitatud ja ringkondade-komitee poolt kinnitatud 2. liikmest ning 2. liikme asetäitjast. Oma valimisringkonnas ei või valimistel esinev kandidaat olla jaoskonnakomisjoni liikmeks. Jaoskonnakomisjon valib oma liikmete hulgast sekretäri, kes on ühtlasi juhataja asetäitja. Jstung on otsusevõimeline juhataja või sekretäri ja 1. liikme osavõtul. Sõnaõigusega esindatud kandidaati puutuvais küsimis võib jaoskonnakomisjonist osa võtta kandidaadi esitamiskirja esindaja.²

Jaoskonnakomisjon korraldab hääletamissedelite vastuvõtmise, teeb esialgselt kindlaks valimistel antud häälte arvu ja kehtivaks ning kehtetuks tunnustatud häälte arvu koos kehtetuks tunnustamise põhjuste tähendamisega ning võtab esialgselt kokku igale kandidaadile antud häälte arvu, saates andmed viivitamatult vastavale ringkondade-komiteele.³

§ 6. Kandidaatide ülesseadmine ja esindamine.

Valimiste väljakuulutamise päevast, mis peab toi-

1 ib. § 18

2 ib. § 19

3 ib. § 20

muna 35 päeva enne valimiste esimest päeva,¹ kuni 28. päevani enne valimiste esimest päeva² toimub kandidaatide ülesseadmine Riigivolikogu liikmete valimiseks.

Ülesseatav kandidaat peab vastama Riigivolikogu liikme kohta püstitatud nõudele s.o. olema hääleõiguslik Eesti Vabariigi kodanik, vähemalt 25 aastat vana ja omama alalist elukohta Eestis vähemalt 1. aasta jooksul enne valimisi.³ Vanusliku tsensi peab esitatav kandidaat saavutama kandidaatide ülesseadmise tähtajaks; elukoha omamise tähtaeg arvestatakse valimiste esimesest päevast tagasi.⁴

• Jga kandidaat võib kandideerida ainult ühes valimisringkonnas.⁵ - Kandidaadi seavad üles kirjalikult ainult sama valimisringkonna hääleõiguslikud kodanikud esitamiskirja kaudu, mille vorm kindlaks määratud. Kandidaadi esitamiskiri võib olla koostatud ka mitmel ühesugust teksti sisaldaval lehel ja peab omama vähemalt 150 samas valimisringkonnas hääleõigusliku kodaniku tõestatud allkirjad. Allkirjade tõestamiseks esitab kandidaadi esitamiskirja esitav kodanik linna- või vallavalitsusele kvititungi või selle tõestatud ära kirja, et ta on Valimiste Peakomiteele või viimase nimele mõnda Eesti rahaasutisse või linna- või vallavalitsusse maksnud kautsjoniks 250 krooni. Selle järgi linna- või vallavalitsus määrab ruumid, kus annavad oma allkirjad kandidaadi esitamiskirjale allakirjutajad. Allkirjade andmine toimub Valimiste Peakomitee poolt antud juhtnõotide kohaselt ja allkirjad tõestab linna- või vallavalitsus, kus allakir-

---

1 ib. § 27 .

2 ib. § 31, l. 1

3 PS § 67, l. 3

4 Riigivolikogu valimise seadus § 29

5 ib. § 30

jutajad on hääleõiguslike kodanike nimekirjas, või siis viimaste poolt volitatud ametnik. Selleks peavad linna- ja vallavalitsused olema avatud iga päev vähemalt 7. tunni jooksul Valimiste Peakomitee poolt määratud ajal, alates valimiste väljakuulutamise päevast kuni esitamiskirjade esitamise viimase päevani, kaasa arvatud ka pühaja puhkepäevad. Kui esitamiskirjale antud allkirjade arv tõuseb üle 300, siis keelduvad linna- või vallavalitsused allkirjade tõestamisest. Kandidaadi esitamiskirjale ei või alla kirjutada kandidaat ise ega mõni teine sama valimisringkonna kandidaat. Jga hääleõiguslik kodanik võib alla kirjutada ainult ühele kandidaadi esitamiskirjale. On ta seda teinud mitmele esitamiskirjale, loetakse tema allkiri kehtivaks ainult esimesena Valimiste Peakomiteele esitatud esitamiskirjal. Allakirjutamiseks esitatud esitamiskirja kava antakse linna- või vallavalitsuse poolt ühes tõestatud allkirjadega välja kodanikule, kes selle sinna esitas, või kandidaadi esitamiskirja esindajale või viimase volinikule.¹

Kandidaadi esitamiskirja esindaja on kodanik, keda esitamiskirjale allakirjutajad on selleks nimetanud ja kes on nende poolt volitatud asju ajama Valimiste Peakomitees.² Esindaja peab olema hääleõiguslik kodanik ja ei või olla ise kandidaadiks. Kui mitmele lehele kirjutatud esitamiskirjas on nimetatud mitu esindajat, loetakse esindajaks see, kelle nimega on ühinenud kõige rohkem allakirjutajaid, kuna võrdse arvu korral otsustab liisk. Kui esitamiskirjas ei ole nimetatud esin-

---

1 ib. § 31 .
2 ib. § 32, 1, 1

dajat, tunnustatakse selleks esimene esitamiskirjale allakirjutaja. On esitamiskiri kirjutatud mitmele lehele, siis tunnustatakse esindajaks esimene allakirjutaja sellelt lehelt, kus on kõige rohkem allkirju. Kui sel viisil osutub võimatuks teha kindlaks esindajat, määrab selleks ühe allakirjutanuist Valimiste Peakomitee.¹ - Kandidaadi esitamiskirja esindaja on esindajaks ringkondade-komitees. Temal on õigus määrata esitamiskirja esindajaks ühte esindajat igasse sama valimisringkonna jaoskonnakomisjoni.² Kandidaadi esitamiskirja esindaja võib volitada enda eest asju ajama mõne teise hääleõigusliku kodaniku. Sellekohane volikirj, mille teksti määrab Valimiste Peakomitee, peab olema tõestatud linna- või vallavalitsuse poolt. Ühele isikule ei või anda volitust mitme ühes ja samas ringkonnas ülesseatud kandidaadi esitamiskirja esindaja poolt.³

Kandidaadi esitamiskiri esitatakse Valimiste Peakomiteele hiljemalt 28 päeva enne valimiste esimest päeva. Esitamiskiri peab sisaldama valimiskirja üldises vormis märgitud andmed; ta ei tohi sisaldada muid andmeid, pealkirju ega loosungeid.⁴ Valimiste Peakomitees varustatakse iga esitamiskiri järjekorranumbriga vastavalt nende esitamisaajale. Postiga saadetud esitamiskiri loetakse õigel ajal esitatuks, kui see jõuab Valimiste Peakomiteesse hiljemalt 28. päeval enne valimiste esimest päeva. Postilt ühel ajal saabunud esitamiskirjade järjekorranumber määratakse ümbrikkude avamise järjekorras.⁵ - Kandidaadi esitamiskirjale lisandatakse teadustus, et kandidaat on

- 1 ib. § 32, l. 2-4
- 2 ib. § 33
- 3 ib. § 32, l. 5
- 4 ib. § 31, l. 1
- 5 ib. § 34

nõus selles valimisringkonnas kandideerima. Teadustus peab sisaldama selleks ettenähtud vormis nõutud andmed.

Peale selle lisatakse esitamiskirjale sellelt omavalitsuselt, kus kandidaat seisab hääleõiguslike kodanike nimekirjas, tõendus kandidaadi hääleõiguslikkuse kohta ühes tema sünniaasta ja -kuupäeva märkimisega.¹ Kandidaadi esitamiskiri ja kandidaadi teadustus on tagasivõetamatud.² - Ettenähtud nõuetele mittevastavad esitamiskirjad tühistab Valimiste Peakomitee.³ Tunnustatud kandidaatide esitamiskirjades ülesseatud kandidaadest koostab Valimiste Peakomitee Riigivolikogu liikmete kandidaatide nimekirja valimisringkondade järgi kandidaatide perekonnanimede tähestikulises järjekorras. Ära kirjad sellest saadetakse vastava ringkonna linna- ja vallavalitsustele, kus need viivitamatult pärast nende kättesaamist pannakse nähtavale kohale üles.⁴

Kandidaadi esitamiseks antud kautsjon jääb Valimiste Peakomitee käsutada kuni valimiste tagajärgede väljakuulutamiseni. Kautsjon maksetakse kandidaadi esitamiskirja esindajale tagasi, kui 1) kandidaat on valitud, 2) kandidaat on saanud vähemalt veerandi kehtivaks tunnustatud häältest, 3) kandidaadi summa tõttu valimiste toimetus selles valimisringkonnas katkestatakse või kui 4) kandidaat loobub kandideerimast täiendavatel valimistel. Vastasel juhul läheb kautsjon riigi kasuks.⁵

§ 7. Valimiste käik.

Hääleõiguslike kodanike nimekirju koostavad

1	ib.	§	35
2	ib.	§	36
3	ib.	§	38
4	ib.	§	39
5	ib.	§	37

asutised teatavad hiljemalt 28 päeva enne valimiste esimest päeva ringkondade-komiteele hääleõiguslike kodanike arvu, mille põhjal viimane teeb vastava kokkuvõtte ringkonna hääleõiguslike kodanike kohta, teatades selle 2. päeva jooksul Valimiste Peakomiteele.¹ Selle alusel valmistatakse vastaval määral valimissedelid ja -ümbrikud ning nimeliste tunnistuste plangid.² Valimissedelid peavad olema väliselt ühesugused, sisaldades horisontaalses asendis kõik vastava valimisringkonna kandidaadid nende perekonnanimede tähestikulises järjekorras. Eraviisil valmistatud sedeleid ei või kasutada.³ Samuti peavad olema valimisümbrikud ühesugused, läbipaistmatud ja ilma mingi märkuseta, märgitud Valimiste Peakomitee poolt selleks määratud templiga.⁴ Valimissedelid ja nimeliste tunnistuste plangid saadetakse Valimiste Peakomitee korraldusel vastavaile linna- ja vallavalitsusile, kes plankidele nõutavad andmed märkides valmistavad nimelised tunnistused igale valimiste nimekirja võetud hääleõiguslikule kodanikule.⁵ Need nimelised tunnistused ühes valimissedeliga toimetatakse kodanikule kätte hiljemalt 3 päeva enne valimiste esimest päeva. Hääletamisõiguslikule kodanikule, kes nimelist tunnistust ja valimissedelit pole saanud, antakse need linna- või vallavalitsusest enne esimest valimispäeva. Valimissedeleid saab ka valimiste ajal jaoskonnakomisjonist.⁶ Valimisümbrikud, protokolliplangid ja muud tarvilikud valimismaterjalid saadetakse Valimiste Peakomitee korraldusel

-
- 1 ib. § 47
  - 2 ib. § 46
  - 3 ib. §§ 42, 43
  - 4 ib. § 45
  - 5 ib. § 48, l. 1 - 2
  - 6 ib. § 49

edasitoimetamiseks jaoskonnakomisjonidele linna- ja valla-
valitsustele.¹ Nimetatud valmistavad ka ühe avausega kas-
tid hääletamissedelite sisselaskmiseks,² ja annavad igas
jaoskonnas jaoskonnakomisjonidele tarvitada sellekohased
ruumid, milles korraldatakse eraldatud kohti, kus hääleta-
ja teiste juuresolekuta võib panna ümbriku hääletamisse-
deli.³

Riigivolikogu valimised toimuvad hääletamissede-
lite isikliku andmise teel hääleõiguslike kodanike poolt,
kes võetud hääleõiguslike kodanike nimekirjadesse. Valimi-
si ei toimetata neis valimisringkonnis, kus on üles seatud
ainult üks kandidaat; sellekohase märkuse kandidaatide
nimekirja ärakirjale teeb Valimiste Peakomitee.⁴ Hääletada
võib selleks õiguslik kodanik ainult selles valimisjaos-
konnas, kus ta on võetud hääleõiguslike kodanike nimekir-
ja. Erandina on mõjuvaid põhjusil lubatud hääletada ka
mujal, kuid sama ringkonna jaoskonnas, kui selleks on vas-
tav linna- või vallavalitsus, kus kodanik on nimekirjas,
teinud märkuse kodaniku nimelisele tunnistusele. Vastav
märkus tehakse ka hääleõiguslike kodanike nimekirjas; va-
limiste ajal tehakse see jaoskonnakomisjoni poolt vastava
omavalitsuse teadaandel.⁵

Jaoskonnakomisjoni istungi kuulutab avatuks hääle-
te andmiseks määratud päeval komisjoni juhataja komisjoni
liikmete ja kokkutulnud kodanike juuresolekul. Ta kontrol-
lib ja pitseerib valimiskastid ning kutsub kodanikke hääle-
tama.⁶ Kodaniku hääletama ilmumisel tehakse sellekohane
märkus jaoskonnakomisjoni kasutada antud hääleõiguslike

-
- 1 ib. § 48, l. 3
  - 2 ib. § 50
  - 3 ib. § 51
  - ④ ib. § 40
  - ⑤ ib. § 41
  - 6 ib. § 52

kodanike nimekirja ja antakse kodanikule valimisümbrik.

[Kahtluse korral võib komisjon nõuda enne ümbriku andmist hääletaja isiku tõestust.¹ Valija annab hääle ainult ühele valimisedelile trükitud kandidaadile,] lõigates selleks valimisedelist välja hääletamisedeli selle kandidaadi nimega, kellele ta hääletab.² Pärast valimisümbriku saamist ta paneb hääletamisedeli ümbrikku, mille annab jaoskonnakomisjoni liikmele, kes ümbriku kasti laseb valija nähes ja võtab viimaselt ära nimelise tunnistuse.³ Valimisruumes toimetatakse ainult hääletamist. Jgasugune kihutustöö on keelatud nii neis ruumes kui ka hääletamisruumi viivail treppidel, läbikäikudel ja koridores ning välistel sissepääsukohtadel. Jaoskonnakomisjoni juhataja valvab täieliku korra järgi ja kõrvaldab viivitamata korrarikkujad.⁴ Relvastatud ja joobnud isikuid valimisruumesse ei lasta.⁵ Juhataja võib nõuda tarvekorrall politseiametnike ja sõjaväeosade kohalesaatmist, kes teotsevad ainult komisjoni juhataja korraldusel.⁶ Samuti võib komisjoni juhataja korrarikumiste puhul ja komisjoni või selle juhataja korraldustele mittepaindumisel tuua politseiametnikke või sõjaväeosi valimisruumi. Muidu ei või seal viibida ühtki relvastatud võimu.⁷

●Hääletamine toimub kahel päeval, kusjuures esimeseks päevaks on kas pühapäev, riiklik püha või puhkepäev, mil jaoskonnakomisjon on sedelite vastuvõtmiseks avatud kella 9 - 21-ni.⁸ Pärast uste sulgemist võetakse hääletamisedelid vastu ainult neilt kodanikelt, kes on ilmunud

---

1 ib. § 58

2 ib. § 44

3 ib. § 59

4 ib. § 53

5 ib. § 54

6 ib. § 55

7 ib. § 56

8 ib. § 57

valimisruumi enne seda. Sedelite andmise lõppenult kuulutab juhataja hääletamise seks päevaks lõpetatuks ja pitseerib kasti avause ning ka ruumi, asetades ustele vahid.¹ Valimiste teisel päeval on jaoskonnakomisjon avatud kella 9 - 16-ni.² Pärast seda võetakse hääletamissedelid vastu ainult neilt, kes ilmunud on enne uste sulgemist. Siis kuulutab komisjoni juhataja hääletamise lõppenuks ja valimisruumi ukсед avatakse tema korraldusel uuesti.³

§ 8. Tulemuste arvestamine. Täiendavad valimised.

Hääletamise lõppenult loeb komisjon üle valimis-
ümbrikud neid avamata. Ei ühtu ümbrikute arvuga nimeliste tunnistuste arv, tehakse protokollil vastav märkus. Nüüd alles avatakse ümbrikud ja asutakse vajalike andmete kindlakstegemisele.⁴ Antud hääletamissedelitest need, mis pole vormikohased või ei anna hääletatud kandidaadi kohta selgust või millelt võib näha, kes valija on või mis on mitmekaup ja erineva sisuga pandud ümbrikku, - loetakse kehtetuks.⁵ Kahtluse korral otsustatakse küsimus hääletamisega, milles häälte poolnemisel otsustab juhataja hääl.⁶

Jaoskonnakomisjoni istungi kohta, millest kogu hääletamise aja jooksul peab osa võtma vähemalt 2 liiget,⁷ peetakse protokoll, kuhu tähendatakse kõik juhataja korraldused, komisjoni otsused kui ka kodanike poolt komisjoni ruumes tehtud teadaanded, samuti ka hääletanud kodanike nimed. Edasi protokollitakse kehtivaks tunnustatud sedelite üldarv, eraldi tähendades ühel häälel ja mõne liikme ar-

-
1	ib.	§	60
2	ib.	§	57, l. 2
3	ib.	§	61, l. 1
4	ib.	§	61, l. 2
5	ib.	§	62
6	ib.	§	63
7	ib.	§	52

1) valimise vastu kehtivaks tunnustatud sedelite arvu; siis
2) igale kandidaadile antud häälte arvu; lõpuks kehtetuks
3) tunnustatud sedelite üldarvu ühes põhjuste tähendamise-
4) koga, eraldi tähendades ühel häälil või mõne liikme arva-
5) muse vastu kehtetuks tunnustatud sedelite üldarvu.¹

6) Jaoskonnakomisjoni protokoll koos hääletamissedelitega
7) saadetakse kohe edasi ringkondade-komiteele. Hääletamis-
8) sedelid pakitakse eraldi, liigitatult kandidaatide järgi,
9) vastavalt sellele, kas nad on tunnustatud kehtivaks või
10) kehtetuks ja kas ühel häälil või mitte. Nimelised tunnis-
11) tused hoiavad vastavad linna- ja vallavalitsused alal va-
12) limiste tagajärgede väljakuulutamiseni.²

13) Ringkondade-komitee vaatab järele jaoskonnakomis-
14) sjonide protokollid ja lisatud hääletamissedelid ning mää-
15) rab siis iga valimisjaoskonna ja -ringkonna kohta 1) keh-
16) tivade häälte üldarvu, 2) igale kandidaadile antud häälte
17) arvu ja 3) kehtetute häälte arvu.³ Ringkondade-komitee

18) istungi protokoll saadetakse koos jaoskonnakomisjoni
19) protokollidega ja hääletamissedelitega Valimiste Peakom-
20) iteele. Hääletamissedelid peavad pakitud olema nii nagu
21) jaoskonnakomisjones, eraldatud on vaid need, mille suhtes
22) ringkondade-komitee on jaoskonnakomisjoni otsust muutnud.⁴

23) 3. Valimiste Peakomitee kontrollib jaoskonnakomisjo-
24) nide ja ringkondade-komiteede poolt määratud valimiste
25) tulemused ja määrab need lõplikult kindlaks.⁵ Kui valimi-
26) ses mõne valimisringkonna jaoskonnas nurjuvad, et mitte-
27) hääletanud kodanike arv moodustab neis jaoskonnis vähemalt

-
- 1 ib. § 64
  - 2 ib. § 65
  - 3 ib. § 66
  - 4 ib. § 67
  - 5 ib. § 69

6 ib. § 73

7 ib. § 74

8 ib. § 75

ühe viiendiku ringkonna hääleõiguslikest kodanikest, määrab Valimiste Peakomitee neis jaoskonnis uued valimised. Kui mittehääletanute arv selleni ei ulata või kui ka teistkordselt valimised nurjuvad, ei arvestata häälte kokkuvõtmisel neid jaoskondi.¹ - Valituks tunnustatakse valimisingkonnas enim hääli saanud kandidaat, võrdse häältearvu korral otsustab liisk.² On üles seatud ainult üks kandidaat, loetakse see valituks.³

Pärast tagajärgede kokkuvõtmist ja edasikaebetähtsuse mõõdumist või kaebuste tagajärjeta jätmist, koostab Valimiste Peakomitee Riigivolikogu liikmeiks valitud kodanike nimekirja ja avaldab selle Riigi Teatajas.⁴

T ä i e n d a v a d v a l i m i s e d leiavad aset, kui kandidaat pärast esitamiskirjade sisseandmise tähtpäeva ja enne valimiste lõppu sureb või kaotab õiguse olla valitud Riigivolikogu liikmeks. Sel juhul Valimiste Peakomitee korraldusel katkestatakse valimistoiming selles ringkonnas ja kuulutatakse välja uued valimised, milles ülesseatud kandidaadid jäävad püsima, kui nad ei loobu.⁵

Samuti kuulutatakse vastavas ringkonnas välja uued valimised, kui Riigivolikogu liige lahkub või kaotab oma liikmeõiguse enne volituste lõppu, kui selleni on jäänud aega üle 3. kuu.⁶

Neil juhtudel valimised viiakse läbi tavalises korras 20. päeva jooksul valimiste väljakuulutamisest arvestes. Valimiste tähtpäeva määrab Valimiste Peakomitee, olles õigustatud samas korralduses lühendama valimisiks ettenähtud tähtaegu.⁷

- 1 ib. § 68
- 2 ib. § 70
- 3 ib. § 71
- 4 ib. § 72
- 5 ib. § 73
- 6 ib. § 74
- 7 ib. § 75

II jagu. Riiginõukogu kujun-
damine.

§ 9. Riiginõukogu kujundamise alused.

Riigikogu kui rahvaesinduse teise koja moodustab selleks ettenähtud korras kujundatud Riiginõukogu. Eeskätt väärrib tähelepanu asjaolu, et PS teeb kindlat vahet Riigivolikogu ja Riiginõukogu kreeerimise terminis: Riigivolikogu valitakse, Riiginõukogu aga kujundatakse.¹ Nimetatud terminoloogilise vahetegemise põhjuseks on kummagi koja kreeerimismooduse erinevus. Teisena tuleb märkida, et Riiginõukogu - kuigi nimetus sellele viitab - ei ole ainult konsultatiivne vaid deliberatiivne organ ja sellena Riigivolikoguga koordineerivahekorras.² Küll aga on Riiginõukogul teise ja erinev esindusiselt olemine Riigivolikogust. Kui viimane on rahva kui terviku esindajate kogu, rahva poliitiline esindus, on Riiginõukogu mitmekesiste huvipiirkondade esindajate kogu, nagu ta tahab olla ka riikliku mõtlemisviisi ja elukogemuste esinduseks.³ Sellele vastavalt sünnib Riiginõukogu kujundamine 4. erineval alusel: 1) ametipositsiooni alusel, 2) nimetamise alusel, 3) valimise alusel ja 4) isikliku õiguse alusel.

Ameti poolest kuuluvad Riiginõukogu koosseisu 6 liiget, nimelt:⁴ a) sõjavägede Ülemjuhataja või sõjavägede Juhataja; viimane juhul, kui sõjavägede Ülemjuhatajat nimetatud ei ole; b) kahe tähtsama ja suurema Eestis oleva

1 Vrd. PS §§ 68, l. i ja 86, l. i

2 vt. infra: Riigikogu pädevus.

3 vrd. PS § 85, l. 1.

4 PS § 84, l. 1 p. 1; Riiginõukogu kujundamise seadus § 4, SK I 1938.

kiriku peana Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kiriku pea ja Eesti Apostlik-õigeusu Kiriku pea; c) Rahe autonoomse kõrgema teadusliku õppeasutise rektorina: Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli rektor ja Eesti Vabariigi Tallinna Tehnikaülikooli rektor; d) emissioonipanga juhatajana Eesti Panga president.

N i m e t a m i s e alusel kuuluvad Riiginõukogu koosseisu 10 liiget. Neid nimetab Vabariigi President eriõiguse alusel.¹ Siinjuures on Vabaduseristi Vendade Ühenduse Keskjuhatusel õigus esitada Presidendile kandidaate Vabaduseristi kavaleride hulgast Riiginõukogu liikmeiks nimetamiseks.²

Pääle selle on i s i k l i k u õ i g u s e alusel õigus olla Riiginõukogu liikmeiks 1937 a. PS alusel ametis olnud endistel Presidentidel, ja endistel sõjaaegsetel Sõjavägede Ülemjuhatajatel.³

V a l i m i s e alusel on Riiginõukogus esindatud huvialadel õigus esindajaid valida järgmiselt:⁴

a) maaomavalitsused - 3 liiget; b) linnaomavalitsused - 1 liige; c) kutsealased omavalitsused 16 liiget, neist: põllumajanduse ja kalanduse ala - 5 liiget, tööstuse, käsitöö, kaubanduse, laevanduse ja ühistegevuse ala - 5 liiget, töövõtjaskond - 3 liiget, linna kinnisomandi ala - 1 liige, vabakutsete ala - 1 liige ja kodumajanduse ala - 1 liige; d) Kaitseliit - 1 liige; e) hariduse ja kultuuri ala - 1 liige; f) vähemusrahvuste kultuuri ala - 1 liige ja g) rahvatervishoiu ala - 1 liige.

---

1 PS § 84, l. 1 p. 3

2 Riiginõukogu kujundamise seadus § 5,1. 2

3 PS § 84, l. 2

4 PS § 84, l. 1, p. 2

Seega moodustavad Riiginõukogu 40-liikmelise koosselsu kujundamisaluste järgi: ameti pooldest - 6 liiget, nimetamise alusel - 10 liiget ja valimise alusel - 24 liiget. Isikliku õiguse alusel Riiginõukogusse kuulujaid praegu ei ole, tulevikus lisanevad nad Riiginõukogu liikmete praegusele arvule.

§ 10. Liikmekvalifikatsioon.

Riiginõukogu liikmeks võib olla vaid Eesti kodanik, kes on 1) hääleõiguslik, 2) vähemalt 40 aastat vana, 3) 3. aasta jooksul enne valimist või nimetamist on omanud elukohta Eestis, 4) on lugupeetud ning väärikas isiksus, tuntud kodaniku tubliduse ning riikliku mõtlemisviisi poolest ja omab Riiginõukogu tegevuses kasulikke teadmisi ja elukogemusi.¹ - Lähemalt on tingimusi, milledele Riiginõukogu liige peab vastama, käsitletud Riiginõukogu kujundamise seaduses. Selle järgi peab Riiginõukogu liige olema kas 1) Vabadusristi kavaler või 2) olnud vähemalt 2 aastat Vabariigi Valitsuse liikmeks või 3) rahvaesinduse liikmeks vähemalt 6. aasta jooksul või 4) olnud 6 aastat kõrgeimail ametkohtadel, mis kuuluvad Vabariigi Presidendi kinnitamisele või nimetamisele või 5) olnud 6 aastat kohtunikuks või 6) teeninud vähemalt 3 aastat väeosaülemena või 7) olnud vähemalt 6 aastat autonoomse kõrgema teadusliku õppeasutise professoriks või dotsendiks.² Loetletud nõudele vastavaid isikuid võib Riiginõukogu liikmeiks valida kõikidelt aladelt.³ Neile nõudele mittevastavaid isikuid võib

1 PS § 84, l. 3; § 85, l. 1

2 Riiginõukogu kujundamise seadus § 1

3 ib. § 2, l. 2

siiski valida Riiginõukogu liikmeiks, kui nad esindata-
vaile aladele vastavalt vastavad järgnevaile tingimusile: ¹

M a a - j a l i n n a o m a v a l i t s u s t e
poolt valitavad liikmed peavad olema kas a) teotsenud maa-
või linnavalitsuse juhina või liikmena või valla- või
alevivanemana 6 aastat või kohaliku omavalitsuse esindus-
kogu liikmena 10 aastat või b) teotsenud Kaitseliidu Va-
nematekogu, Keskjuhatuse või maleva juhatuse liikmena vä-
hemalt 5 aastat ja kuulunud seejuures vähemalt 8. aasta
kestel Kaitseliitu või c) olnud 6 aastat juhatuse või va-
litsuse liikmeks kutsealases või vähemusrahvuse omavalit-
suses või muis avalikõiguslikes asutisid või d) olnud 10
aastat juhtival kohal seadusandlikus korras, Presidendi
või Vabariigi Valitsuse poolt antud põhikirja alusel üle-
riiklikult teotsevas üldkasulikus organisatsioonis.

P ö l l u m a j a n d u s e alalt ühes k a -
l a n d u s alaga valituvad liikmed peavad olema kas a) te-
otsenud maa- või linnavalitsuse juhina või liikmena või
valla- või alevivanemana 6 aastat või kohaliku omavalit-
suse esinduskogu liikmena 10 aastat või b) peremehena
tegelikult juhtinud põllumajanduslikku käitist 10 aastat
või c) on olnud juhtimisel Eestis olevas ühistegelikus
ühingus, kelle liikmete arv on olnud 5. aasta kestel vä-
hemalt 100 liiget, - 10 aastat või d) olnud juhatuse või
valitsuse liikmeks kutsealases või vähemusrahvuse omava-
litsuses või muis avalikõiguslikes asutisid 6. aasta
kestel või e) 10 aastat olnud juhtival kohal seadusandli-
kus korras, Presidendi või Vabariigi Valitsuse poolt an-
tud põhikirja alusel üleriiklikult teotsevas üldkasulikus

organisatsioonis või g) kõrgema õppeasutise põllumajandus- või loomaarsti-teaduskonna lõpetajana on teotsenud oma erialal 10 aastat.

Tööstuse, käsitöö, kaubanduse, laevanduse ja ühistegevuse alalt valitavad liikmed peavad olema kas a) 10 aastat juhtinud omanikuna tööstuslikku või kaubanduslikku käitist või b) 10 aastat laevaomanikuna juhtinud laeva või laevandusettevõtet omanikuna või kaasomanikuna või c) 10 aastat olnud juhtimisel Eestis olevas tööstuslikus, kaubanduslikus või laevanduslikus aktsiaseltsis või osühingus või d) 10 aastat olnud juhtimisel Eestis olevas ühistegelikus ühingus, kelle liikmete arv 5. aasta kestel on olnud vähemalt 100 liiget või e) 10 aastat omanikuna juhtinud käsitööstuslikku käitist või g) kõrgema õppeasutise majandusteaduskonna või tehnilise teaduskonna lõpetajana on 10 aastat teotsenud oma erialal.

Töövoetjaskonna poolt valitav liige peab olema kas a) teotsenud maa- või linnavalitsuse juhina või liikmena või valla- või alevivanemana 6 aastat või 10 aastat kohaliku omavalitsuse esinduskogu liikmena või b) 10 aastat olnud juhtimisel Eestis olevas tööstuslikus, kaubanduslikus või laevanduslikus aktsiaseltsis või osühingus või c) 10 aastat olnud juhtimisel Eestis olevas ühistegelikus ühingus, kelle liikmete arv 5. aasta kestel on olnud 100 liiget või d) põllumajanduslikus, tööstuslikus, käsitööstuslikus või kaubanduslikus käitises töötanud omal alal töölisena või ametnikuna vähemalt 10 aastat või e) olnud 6 aastat kutsealases või vähemusrahvuse omavalitsuses või muis avalik-õiguslikes asutistes juhatuse või valitsuse

liikmeks või g) olnud 10 aastat juhtival kohal seadusandlikus korras, Presidendi või Vabariigi Valitsuse poolt antud põhikirja alusel üleriiklikult teotsevas üldkasulikus organisatsioonis.

L i n n a - k i n n i s o m a n d i alalt valitav liige peab olema kas a) teotsenud maa- või linnavalitsuse juhina või liikmena või valla- või alevivanemana vähemalt 6 aastat või 10 aastat kohaliku omavalitsuse esinduskogu liikmena või b) omanikuna 10 aastat juhtinud tööstuslikku või kaubanduslikku käitist või c) laevaomanikuna juhtinud laeva või laevandusettevõtet omanikuna või kaasomanikuna 10 aastat või d) 10 aastat olnud juhtimisel Eestis olevas tööstuslikus, kaubanduslikus või laevanduslikus aktsiaseltsis või osaühingus või e) olnud 10 aastat juhtimisel Eestis olevas ühistegelikus ühingus, kelle liikmete arv 5. aasta kestel on olnud vähemalt 100 liiget või g) 10 aastat omanikuna juhtinud käsitööstuslikku käitist või h) olnud 10 aastat linna-kinnisvara omanikuks.

V a b a k u t s e t e alalt valitav liige peab olema kas a) kõrgema õppeasutise lõpetajana teotsenud omaerialal 10 aastat või b) 10 aastat teotsenud hariduse, teaduse, kunsti, kirjanduse või ajakirjanduse alal või c) on olnud 6 aastat juhatuse või valitsuse liikmeks kutsealases või vähemusrahvuse omavalitsuses või muus avalik-õiguslikes asutises või d) 10 aastat olnud juhtival kohal seadusandlikus korras, Presidendi või Vabariigi Valitsuse poolt antud põhikirja alusel üleriiklikult teotsevas üldkasulikus organisatsioonis.

K o d u m a j a n d u s e alalt valitav liige peab olema kas a) teotsenud Naiskodukaitse liikmena 8 aas-

tat ja olnud keskjuhatuse või ringkonna juhatuse liikmeks 5 aastat või b) 10 aastat isiklikult juhtinud kodumajandust lastega perekonnas või kodumajanduslikus asutises.

K a i t s e l i i d u alalt valitav liige peab olema kas a) teotsenud Kaitseliidu Vanematekogu Keskjuhatuse või maleva juhatuse liikmena vähemalt 5 aastat, kuulunult Kaitseliitu 8 aastat või b) olnud 8 aastat Naiskodukaitse liikmeks ja 5 aastat keskjuhatuse või ringkonnajuhatuse liikmeks.

H a r i d u s e j a k u l t u u r i alalt ja v ä h e m u s r a h v u s t e kultuuri alalt valitav liige peab olema kas a) kõrgema õppeasutise lõpetajana teotsenud 10 aastat oma erialal või b) olnud avalik-õiguslikul alusel teotseva kiriku valitsuse liikmeks või vaimulikuks 10 aastat või c) 10 aastat teotsenud hariduse, teaduse, kunsti, kirjanduse või ajakirjanduse alal või d) olnud 6 aastat juhatuse või valitsuse liikmeks kutsealases või vähemusrahvuse omavalitsuses või muus avalik-õiguslikes asutisises või e) 10 aastat olnud juhtival kohal seadusandlikus korras, Presidendi või Vabariigi Valitsuse poolt antud põhikirja alusel üleriiklikult teotsevas üldkasulikus organisatsioonis.

R a h v a t e r v i s h o i u alalt valitav liige peab olema kõrgema õppeasutise lõpetajana teotsenud arstina või rohuteadlasena 10 aastat rahvatervishoiu alajuhitamisel ja korraldamisel

Nimetamise alusel Riiginõukogusse kuuluv liige peab vastama ühele kõigist eelpoolnimetatud nõudeist.¹

Nimetatud alade esindajad, kes kuuluvad Riiginõukogusse valimiste alusel, peavad peale muu omama veel vali-

---

1 Riiginõukogu kujundamise seadus § 1

misõiguse valimistel järgmiste asutiste esinduskogudesse:¹

1) põllumajanduse ja kalanduse alalt valitavad - Põllutöökoja, Agronoomide Koja, Meierite Koja, Loomaarstide Koja, Kalanduskoja või Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja valimistel; viimases need, kes omavad valimisõigust väike- maapidajatena;

2) tööstuse, kaubanduse ja laevanduse alalt valitavad - Kaubandus-tööstuskoja või Jnsenerikoja valimistel;

3) ühistegevuse alalt valitav - Ühistegevuskoja valimistel;

4) käsitöö alalt valitav - Käsitööstuskoja valimistel;

5) töövõtjaskonna poolt valitavad - Tööliskoja, Eratettevõtete Ametnikkude Koja valimistel või Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja valimistel maatöölisena valijad;

6) linna-kinnisomandi alalt valitav - Majaomanikkude Koja valimistel;

7) vabakutsete alalt valitav liige - Advokatuuri Nõukogu, Arstide Koja või Rohuteadlaste Koja valimistel.

Maavalitsuste poolt valitavad liikmed peavad olema maavalitsuse esimehe või vallavanema ametikohal ning linnavalitsuste poolt valitavad liikmed linnapea, abilinnapea, linnavanema või abilinnavanema ametikohal.²

§ 11. Valimisi korraldavad asutised ja valimiskorraldus.

Riiginõukogu kujundamises valimiste üldkorraldus lasub Valimiste Peakomitee õlgadel, kelleks on Riigivoli-

---

1 ib. § 3

2 ib. § 3, l. 2

kogu valimiste Peakomitee.¹ Ta ülesandeks on 1) valimiste tähtaegade määramine, 2) juhtnõride ja seletuste andmine valimisi toimetavaile asutisile, 3) järelevalve valimiste toimetamise seaduspärasuse üle, selleks 4) tarbe korral oma liikme kaudu osa võttes valimiste korraldamisest, 5) valimiste asjus tekkinud kaebuste otsustamine ja valimistega ühendes tekkinud arusaamatuste lahendamine ja lõpuks 6) valimiste tagajärgede õigeks tunnustamine ja nende väljakulutamise ning Riiginõukogu liikmelle vastavate tunnistuste andmine.²

Otseselt Riiginõukogu liikmete valimisi teostavaiks on maavanemad, linnapead ning linnavanemad ja esindatavate asutiste ja organisatsioonide juhatused ning nõukogud.³ Valimisorganisatsiooni üksikasjalisemalt käsitleme alljärgnevas, seoses esindatavate aladega.

M a a o m a v a l i t s u s t e poolt valitavate Riiginõukogu liikmete valimiseks kutsuvad maavanemad kokku oma maakonna piirkonna vallavanemate koosoleku 3. valijamehe valimiseks. Koosolekut juhatab maavanem. Valijameesteks võidakse valida maavanemat ja vallavanemaid. Koosoleku kutsed saadetakse 7 päeva enne koosolekut osavõtuõiguslikele kätte. Otsusevõimeline on koosolek kui koos on maavanem ja pooled vallavanemad. Esimese koosoleku nurjumisel peetakse teistkordne koosolek mitte enne 7. päeva ega mitte pärast 10. päeva möödumist, ja see on otsusevõimeline kokkutulnute igasuguse arvu juures. Valimine toimub sedelitega ja valituks tunnustatakse kandidaadid, kes on saanud kõige suurema häälteenamuse, kuid vähemalt absoluutse enamuse koosolijaist.

---

1 ib. § 21, l. 2

2 ib. § 22

• 3 ib. § 21

Ei saa vajalik arv kandidaate seesugust häälteenamust, võetakse esimesel hääletamisel hääli saanud, kuid veel valimata kandidaatide vahel ette teistkordne hääletamine, milles valituks loetakse kandidaadid, kes on saanud kõige rohkem hääli. Ühesuguse häältearvu juures loetakse valituks see, kes on vanem. Valitud isikuist teatavad maavanemad Harju maavanemale, kes 10. päeva jooksul arvates valijameeste valimisest kõigis maakonnis kutsub kokku valijamehed. Valimisele tulevad 3 Riiginõukogu liiget, kelleks valitakse üks maavanemate ja 2 vallavanemate hulgast. Valimine toimub korras nagu see on ette nähtud valijameeste valimiseks.¹

L i n n a o m a v a l i t s u s t e poolt valitav liige valitakse linnapeade ja linnavanemate ühisel koosolekul linnapeade, abilinnapeade, linnavanemate ja abilinnavanemate hulgast. Koosoleku kutsub kokku Tallinna Ülemlinnapea, saates kutsed koosolekust osavõtmiseks hiljemalt 7 päeva enne koosolekut. Koosolekut juhatab Tallinna Ülemlinnapea ja see on otsusevõimeline, kui koos on pääle koosoleku juhataja vähemalt pooled linnapeadest ja linnavanematest. Peaks esimene koosolek nurjuma, peetakse teine koosolek 7. kuni 10. päeva jooksul pärast esimest koosolekut ja see on otsusevõimeline kokkutulnute igasuguse arvu juures. Valimine toimub sedelitega hääletamisel. Valituks loetakse kandidaat, kes on saanud kõige suurema häälteenamuse, mis ei või olla vähem kui kõigi koosolijate absoluutne häälteenamuse. Ei saa ükski kandidaat seda enamust, võetakse esimesel valimisel hääli saanud kandidaatide vahel ette teistkordne hääletamine ning loetakse

---

1 1b. § 6

valituks kandidaat, kes on saanud kõige rohkem hääli. Ühesuguse häältearvu korral loetakse valituks vanem kandidaat.¹

Valimiste kord maa- ja linnaomavalitsuste alal kohaldatakse kõikide teiste asutiste ja organisatsioonide esinduste valimisel. Kui sääljuures tuleb Riiginõukogu liikme valimiseks valida valijamehi või teiste asutiste esindajaid, kohaldatakse maaomavalitsuste valijameeste valimise kord. Neist valijamehist või esindajaist teatatakse valijameeste koosoleku kokkukutsujale või selle asutise juhatajale, kes toimetab Riiginõukogu liikme valimisi. Maaomavalitsuste esindajate valimiskord kuulub kohaldamisele ka kordadel, kui valida tuleb mitu Riiginõukogu liiget. Seevastu ühe liikme valimise puhul kuulub kohaldamisele linnaomavalitsuste ala esindaja valimise kord.² Sellepärast alljärgnevas käsitluses jätame välja üksikute alade esindajate valimisekorralduse, piirdudes ainult organite nimetamisega ja esindajate arvu tähendamisega.

K u t s e a l a s t e o m a v a l i t s u s t e poolt valitavad Riiginõukogu liikmed valivad üksikud alad järgmiselt:

a) Põllumajanduse alalt ühes kalandusega valitavad 5 liiget valitakse Põllutöökoja nõukogu ja juhatuse ühisel koosolekul, millest võtavad hääleõigusega osa 1 Agroomide Koja, 1 Loomaarstide Koja, 1 Meierite Koja, 1 Kalanduskoja ja 1 Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja juhatuse poolt väikemaapidajate hulgast valitud esindaja.³

b) Tööstuse, käsitöö, kaubanduse, laevanduse ja ühistegevuse alalt valitavaist Riiginõukogu liikmeist

---

1 ib. § 7
2 ib. § 18, 1. l
3 ib. § 8

valitakse 3 tööstuse, kaubanduse ja laevanduse alalt, 1 - käsitöö alalt ja 1 ühistegevuse alalt. Esimesed valitakse Kaubandus-tööstuskoja nõukogu ja juhatuse ühisel koosolekul, millest hääleõigusega võtavad osa 2 Insenerikoja juhatuse poolt valitud esindajat. Käsitöö alalt valitav liige valitakse Käsitööstuskoja, ühistegevuse alalt valitav - Ühistegevuskoja nõukogu ja juhatuse ühise koosoleku poolt.¹

c) Töövõtjaskonna poolt valitavaist valitakse 1 Tööliskoja juhatuse, 1 Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja juhatuse ja 1 Eraettevõtete Ametnike Koja juhatuse poolt.²

d) Linna-kinnisomandi alalt valitav Riiginõukogu liige valitakse Majaomanikkude Koja juhatuse poolt.³

e) Vabakutsete alalt valitav liige valitakse Advokaatuuri Nõukogu poolt, millest võtavad osa hääleõigusega 2 Arstide Koja juhatuse ja 2 Rohuteadlaste Koja juhatuse poolt valitud esindajat.⁴

g) Kodumajanduse alalt valitav Riiginõukogu liige valitakse Kodumajanduskoja juhatuse poolt.⁵

Kutsealase koja nõukogu ja juhatuse ühise koosoleku kutsub kokku ja juhatab vastava koja nõukogu esimees.⁶

Kaitseliidu poolt valitav esindaja valitakse Kaitseliidu Keskkogu poolt.⁷

Hariduse ja kultuuri alalt Riiginõukogu liige valitakse valijameeste poolt, kelleks on 6 esindajat Õpetajate Koja nõukogu poolt valituna, igast sektsioonist kaks, ja Eesti Kultuurkapitali iga Sihtkapitali

---

1	ib.	§	9
2	ib.	§	10
3	ib.	§	11
4	ib.	§	12
5	ib.	§	13
6	ib.	§	13, 1. 2
7	ib.	§	14

valitsuse poolt valitud 1 esindaja. Koosoleku kokkukutsujaks ja juhatajaks on Haridusministeeriumi Teaduse ja Kunstiosakonna direktor või tema asetäitja.¹

V ä h e m u s r a h v u s t e k u l t u u r i a l a esindaja Riiginõukogus valitakse valimiskoosolekul, millele iga vähemusrahvus liikmete arvuga üle 20.000 valib 4 esindajat, teised 2 esindajat. Esindaja peab kuuluma vastavasse vähemusrahvusse ja omama hääleõigust Riigivolikogu valimistel. - Esindajad valib kultuurvalitsus, kui vähemusrahvus evib kultuuromavalitsust. Kultuuromavalitsust mitteomav vähemusrahvus omab õiguse valimiskoosolekule esindajaid saata, kui ta liikmete arv vähemalt kolmes esimese astme omavalitsuse administratiivpiires moodustab 30 % selle elanike üldarvust. Esindajate valijaiks on selliste omavalitsuste vähemusrahvusest linna- või vallavalinikud. Nende koosoleku maakonna piires kutsub kokku maavanem ja seda juhatab ta ise või tema määratud ametisik. Kui vähemusrahvusel on esindajate valimise õigus ainult ühe maakonna piires, valib sama koosolek otsekohe esindajad Riiginõukogu liikme valimiskoosolekule. Muidu valib see koosolek esindajate valimiseks 1 või 2 valijameest, vastavalt sellele, kas vähemusrahvusse kuulub alla või üle 1.000 kodaniku. Nende valijameeste ülemaalse kokkukutsuja ja koosoleku juhataja määrab Siseminister. Sel koosolekul valitakse esindajad valimiskoosolekule, kus valitakse vähemusrahvuste kultuuri esindaja Riiginõukogus. Koosoleku kokkukutsuja ja juhataja määrab Siseminister. Valimisse puutuvad korraldused teeb Valimiste Peakomitee.²

R a h v a t e r v i s h o i u alalt valitav liige

1 ib. § 15

2 Riiginõukogu kujundamise seaduse muutmise seadus § 16
RT 1940, 25, I, 197

valitakse valijameeste koosolekul, kuhu kuuluvad: 1) iga maavalitsuse poolt määratud 1 maavalitsuse liige, 2) üle 10.000 elanikuga linna linnavalitsuse poolt määratud 1 linnavalitsuse liige, 3) Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli arstiteaduskonna poolt valitud 2 liiget, 4) Arstidekoja juhatuse poolt valitud 2 liiget, 5) Rohuteadlaste Koja juhatuse poolt valitud 1 liige, 6) Loomaarstide Koja juhatuse poolt valitud 1 liige, 7) Eesti Punase Risti president ja 8) Eesti Haigekassade Liidu juhatuse poolt valitud 2 liiget. Koosoleku kutsub kokku ja juhatab seda Sotsiaalministeeriumi Tervishoiu ja Hoolekande Talituse direktor.¹

Kui seatud tähtajaks ei ole valitud mõnda Riiginõukogu liiget, jääb koht täitmata kuni liikme valimiseni.²

Valimisi toimetavad asutised koostavad valimiste toimetamise kohta täieliku protokoll, mille vormi määrab Valimiste Peakomitee, ja esitavad selle koos kogu valimismaterjaliga viivitamatult Valimiste Peakomiteele.³

Kaebusi seaduste rikkumise kohta valimistel on õigustatud esitama asjast huvitatud isikud ja asutised. Need esitatakse valimisi toimetanud asutise kaudu Valimiste Peakomiteele 3 päeva jooksul pärast valimiste lõppu. Kaebuse saanud asutis esitab selle 2 päeva jooksul Valimiste Peakomiteele, kes 3 päeva jooksul vaatab kaebuse läbi. Viimase otsusele on edasikaebe võimalik 2 päeva jooksul Riigikohutule administratiivkohtu korras, kus see vaadatakse läbi 3 päeva jooksul. Pühapäevad, riiklikud pühad ja punkepäevad on neisse tähtaegadesse kaasa arvatud.⁴ Pärast edasikaebe tähtaegade möödumist või esitatud kaebuste tagajärjeta jät-

---

1 Riiginõukogu kujundamise seadus § 17

2 ib. § 19

3 ib. § 23

4 ib. § 24

mist ning valimiste tagajärgede õigekstunnustamist koostab valimiste Peakomitee Riiginõukogu liikmeks valitud, Presidendi poolt nimetatud, ameti poolest ja isikliku õiguse alusel Riiginõukogu üldisse koosseisu kuuluvate isikute nimekirja ja esitab selle Vabariigi Presidendile avaldamiseks Riigi Teatajas.¹

●Lõppevad Riiginõukogu liikme volitused kas Riiginõukogu liikmeks oleku õiguse kaotamisega või vangistamisega Riiginõukogu loal või surma või volituste mahapanemise läbi või keeldumusest pühalikku töötust tingimusi anda, ja Riiginõukogu selle koosseisu volituste lõpuni on jäänud aega vähemalt 3 kuud, siis nimetatakse või valitakse tema asemele uus liige samas korras. Toimub uue Riiginõukogu liikme valimine valijameeste kaudu, on neiksamad, kes olid valijamehiks endisele liikmele. On mõni neist välja langenud, võetakse ette lahkunu asemele uue valijamehe valimine või määramine. See kehtib ka teiste asutiste esindajate kohta, kes võtavad osa valimisi toimetava asutise koosolekust. Uue Riiginõukogu liikme volitused kestavad Riiginõukogu selle koosseisu volituste lõppemiseni.²

Nagu Riiginõukogu kujundamise käik näitab, on siin püütud võimalikult laias ulatuses haarata mitmesuguste huvialade esindajaid kaastööle rahvaesinduses. Riiginõukogu on uus instituut meie rahvaesinduse korralduses ja oma kaastöö täieliku tähtsuse peab ta teenima veel tulevikus. Mõte iseendast, tuua seadusandluseks kaastööle esindajaid kõigist omavalitsuslikest rühmitusist, on põhjendatav järgneva tsitaadiga: "Lõpuks oma sotsiaalsetelt

---

1 ib. § 25

2 ib. § 20; PS § 91

institutsioonidelt on Eesti väga vana ja auväärse minevi-
 kuga maa, eriti tähelepanndav kohalikkude ja territoriaal-
 sete ning kutseliste omavalitsuste tiheda võrguga ürgsetest
 aegadest praeguseni.¹ - On loomulik, et selliselt sotsiaal-
 selt organiseerunud ühiskonnas oma kaaluv sõna peab olema
 ka neil korporatiivseil ühikuil, teisalt on aga ainult
 sellise rahva juures mõeldav parlamendi teise koja koos-
 seisu moodustamine eelpoolkäsitletud viisil.

Liigipõhine

1 J. Uluots: Eesti uue Põhiseaduse ideestikust, i.Õigus
 1937, 7, lk. 293.

II osa: R i i g i k o g u r a k i n g j a
p ä d e v u s.

1. jagu: R i i g i k o g u i s i k u l i n e
k o o s s e i s.

§ 12. Riigikogu liikme õiguslik seisund.

Parlamendi kui õiguskorra ühte põhifunktsiooni teos-
tava organi ülesandeks on seadusandlus. Viimane toimub,
nagu seda tõestab prof. N. Maimi vastav uurimus,¹ sobimuse
teel parlamendiliikmete kui rahvaesindajate vahel. Selleks,
et kindlustada rahvaesindajatele sõltumata teotsemise oma
ülesannete täitmisel, on kaasaegsete riikide põhikordades
normitud parlamendiliikmete õiguslik seisund. Vastavalt
sellele on ka käesoleva töö esimene ülesanne enne Riigiko-
gu organite ja nende pädevuse käsitlemist peatuda Riigikogu
liikmete õigusliku seisundi juures. Viimane on ju tagati-
seks Riigikogu funktsioonide teostamise sõltumatusele ja
sellega ka demokraatias põhimõtte rakendumisele selles ula-
tuses nagu seda ette näeb kehtiv PS.

Riigikogu liikme täisõiguslik seisund ei alga kohe
pääle esimeses osas käsitletud viisil toimunud Riigikogu
koosseisu moodustamise tagajärgede väljakuulutamisest, vaid
alles pärast pühaliku t ö ö t u s e andmist, Peaministri
poolt selleks kokku kutsutult enne avakoosolekut. Hiljem
toimub see, juhul kui Riigikogu liige pole siis saanud
pühaliku töötuse tekstile alla kirjutada, juba vastavalt
sellele, kuhu Riigikogu liige kuulub, kas Riigivolikogu
või Riiginõukogu Esimehele. Jgatahes enne pühaliku töötuse
andmist või seda tingimisi andes ei saa Riigikogu liige

1 N. Maim: Parlamentarizm i suverennoe gosudarstvo,
Tartu, 1927. a.

oma kohuste täitmisele asuda.¹ Pühaliku töötuse tekst kõlab järgmiselt:² "Asudes Riigivolikogu/Riiginõukogu liikme kohuste täitmisele olen teadlik, et kannan selles ülesandes vastutust Eesti Vabariigi ja oma südametunnistuse ees ning pühalikult töotan ustavaks jääda Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale ning pühendada oma jõu Eesti Vabariigi ja Eesti rahva heaolu ja tuleviku kindlustamisele."

Sellele allakirjutamisest alates on Riigikogu liige täisõiguslik rahvaesindaja ja temale kohandatakse õigused, aga ka kitsendused, mida alljärgnevas käsitlemeги.

Riigikogu liikme õigusliku seisundi käsitlemises olgu eelkõige mainitud ta õigus oma rahvaesindaja positsioonil Riigikogu vastava koja koosseisu volituste jooksul. PS-es on üksikasjaliselt loetletud põhjused, millede puhul Riigikogu liige oma rahvaesindaja õigused kaotab. Neiks on:³ 1) Riigikogu liikme vangistamine Riigivolikogu resp. Riiginõukogu loal, 2) ta surm, 3) volituste mahapanek, 4) pühaliku töötuse andmisest keeldumine või selle tingimisi andmine ja 5) valimisõiguse või Riiginõukogu liikmeks oleku õiguse kaotamine. Nende põhjuste puudumisel ei saa Riigikogu liiget tema rahvaesindaja seisundist kõrvaldada.

Teiseks olgu nimetatud, et Riigikogu liige on vaba kõikides oma otsusis ja väljendusis. Ta ei ole seotud mandaadiga.⁴ Ta ei kannu mingit vastutust hääletamise ega poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud kas Riigikogu üldkoosolekul, Riigivolikogus, Riiginõukogus või

---

1 Vt. PS §§ 69 ja 89; Riigikogu töökorra seadus § 2, SK I 1938.

2 lexcit. § 1.

3 PS §§ 83 ja 91.

4 PS §§ 76 ja 89.

nende komisjones, välja arvatud need, mis on Riigikogu kodukorras ette nähtud.¹

Selleks, et - kolmandaks - võimaldada Riigikogu liikmele pidevat ülesannete täitmist, on Riigikogu liige vabastatud sõjaväeteenistusest oma volituste kestel.² Samuti ei võida Riigikogu liiget muidu vangistada, kui vastavalt kas Riigivolikogu või Riiginõukogu loal. Erandina on see lubatud juhtumil, kui ta on tabatud süüteolt. Vangistamisest ja selle põhjusist teatatakse siis 48 tunni jooksul vastava koja juhatusetele, kes selle esitab otsustamiseks järgmisel koosolekul. Seejuures on Riigivolikogul või Riiginõukogul õigus oma liikmetele määratud vangistust või muid kitsendusi edasi lükata kuni istungjärgu vaheajani või volituste lõpuni.³

Neljandaks on Riigikogu liikmel õigus oma ülesannete täitmiseks saada valitsusasutisilt vajalikke andmeid ja teateid,⁴ pöördudes selleks vastava keskasutise juhataja poole, samuti on ta õigustatud tutvuma kõigi Riigikogu kantseleis või komisjones alalhoitavate aktidega.⁵ Viimane võib sündida nii võrd, kui see ei takista Riigikogu, komisjonide või nende esimeeste või aruandjate tööd. Akte kaasa võtta võivad vaid komisjonide esimehed või aruandjad, samuti võib seda lubada ka koja peasekretär; teised võivad akte tarvitada ainult Riigikogu hoones.

Viimasena olgu tähendatud Riigikogu liikme õigus tasule ja tasuta sõidule või sõidurahale.⁶ Tasu makstakse ainult Riigikogu istungjärkude aja eest ja selle suurus on 180 krooni. Peale selle makstakse Riigikogu liikmele lisa-

---

1 PS §§ 78 ja 89.

2 PS §§ 80 ja 89.

3 PS §§ 79 ja 89.

4 Riigikogu töökorra seadus § 33.

5 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. XVIII, RT 1937, 71, 594.

6 PS §§ 81 ja 89; Riigikogu liikmete tasu ja sõiduraha seadus, SK I, 1938.

tasusid, nimelt iga juhatus, komisjoni või alamkomisjoni koosolekust osavõtmise eest 7,50 krooni ja sekretäri kohuste täitmise või aruandmise eest veel 2,50 kr., kusjuures aga lisatasud ei tohi kuus ületada 16 koosolekutasu. Istungjärgu vaheajal kokkukutsutud komisjonide liikmele maksetakse päevas 1/30 kuutasust. Neid lisatasusid ei saa Riiginõukogu ja Riigivolikogu Esimehed. Viimaste tasusumma aga makstakse samas suuruses ministrite omaga ja nad saavad läbi aasta erilist lisatasu 70 krooni kuus. Samas suuruses erilist lisatasu saavad ka Riigivolikogu ja Riiginõukogu juhatuse liikmed. Korterraha maksetakse igale Riigikogu liikmele 40 kr. kuus läbi aasta. - Riigiraudteel ja -laevadel võimaldatakse Riigikogu liikmele tasuta sõit. Sõiduks istungjärgule või istungjärgu vaheajal kokkukutsutud komisjoni koosolekule maksetakse Riigikogu liikmele välja riigiteenijate kohta kehtiva kõrgeima määra järgi tegelikult tasuda tulevad sõidurahad elukohast lähema raudteejaamani või laevasadamani. Komandeerimise puhul maksetakse sõidu- ja päevarahad ühistel alustel ja suuruses ministritega.

Pääle nimetatud õiguste toob Riigikogu liikme õiguslik seisund endaga kaasa ka teatud kitsendusi ja kohustusi, mida alljärgnevas puudutamegi.

Esimesena nimetatagu, et Riigi v o l i k o g u liige ei või olla riigiteenistuses Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse, valitsuse- või kohtuasutiste või riigiettevõtete poolt ametisse nimetatuna või kinnitatuna. See ametite sobimatuse eeskiri¹ ei käi Vabariigi Valitsuse liikmete kohta, samuti mitte isikute kohta, kes nimeta-

---

1 PS § 77, 1. 1 - 2.

takse või kinnitatakse ametisse era-, omavalitsusliikude või autonoomsete asutiste ettepanekute korras. On Riigivolikogu liige riigiteenistuses Riigivolikogu liikme volitustega mitteühendataval ametikohal, peab ta 2 nädala jooksul oma volituste algusest arvates lahkuma riigiteenistusest. Ei tee ta seda, vabastatakse ta riigiteenistusest vastava ülemuse korraldusega.¹ - See kitsendus ei käi Riiginõukogu liikmete kohta.

Teisena ei tohi Riigikogu s.o. nii Riigivolikogu kui ka Riiginõukogu liikmed võtta riigilt hankeid ega kontsessioone riigi varade kasutamiseks.² See keeld ei käi põlluharimiseks haritava maa, riigihoonete või muude ülalpidamiseks vajalikkude riigi varade kasutamisele võtmise kohta.³

Kolmandaks ei või Riigikogu liige sellisena ajada vööraid asju valitsusasutistes ei sellekohase volitusega ega ilma selleta, ega teiste isikute nimel või huvides.⁴

Lõpuks olgu nimetatud Riigikogu liikme kohustus osa võtta Riigikogu tööst ja ta kohustus teatada vastava koja juhatusetele oma aadress Tallinnas ja alaline elukoht.⁵ Riigikogu liige on kohustatud osa võtma kõigist koosolekust, milledest puudumine on lubatud vaid mõjuvail põhjusil. Neiks on Riigikogu liikme haigus, ta perekonnaliikme haigus või sum, omavalitsuse esinduskogu liikme kohuste täitmine või kodade ja nende juhtivate organite poolt antud ülesannete täitmine. Põhjuseta või loata puudumise, samuti ka koosolekult lahkumise eest arvatakse maha 1/20

---

1 Riigikogu töökorra seadus § 30.

2 PS § 77, l. 3 ja § 89.

3 Riigikogu töökorra seadus § 31.

4 ib. § 32, PS § 77, l. 4 ja § 89.

5 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. XVIII.

kuutasust iga koosoleku eest.

Kokkuvõttes näeme, et nii Riigikogu liikmele lan-
gevad õigused kui ka kohustused on suunatud sellele, et
võimaldada teda vabalt ja sõltumatult avalduda ja otsusta-
da rahvaesinduse töös. Sellisena on Riigikogu liikme õigus-
tesfäär kaunis kindlakujuliseks muutunud, milles olulisi
muutusi märkida ei ole.

2. jagu: R i i g i k o g u o r g a n i d j a n e n d e p ä d e v u s.

§ 13. Riigikogu organid.

Riigikogu funktsioonide teostamine sünnib Riigikogu
organite kaudu. Jseendast on mõeldav, et parlamendil on
üksainus organ: parlamendiliikmete kogu. See on võimalik
ainult ühekojalise parlamendi puhul, sest juba kahekoja-
line parlament iseendast toob kaasa organite mitmuse. Par-
lamendi ülesannete tähtsus, mis tingib ta otsustuste põh-
jalikku ettevalmistust, nõuab aga mitmete kodade tööd et-
tevalmistavate ja juhtivate organite ellukutsumist. Ainult
nii suudab kaasaja parlament rahuldada õigusliku elu tar-
vidusi ja nõudeid. Seepärast leiame ka Riigikogus organite
mitmuse.

Kentiva PS järgi on Riigikogu kahekojaline rahva-
esindus. Ta koosneb Riigivolikogust ja Riiginõukogust.
Nende koosseisud ühiseks koosolekuks kokkukutsutuna moo-
dustavad Riigikogu üldkoosoleku.¹ Nende kolme organi koos-
olekuil teostabki Riigikogu temale kuuluvat võimu.

Riigikogu kodadest on Riigivolikogu koosnev 80

---

1 PS § 64.

ja Riiginõukogu 40 liikmest, kes moodustavad kummagi koja koosoleku koosseisu. Kummalgi kojal on oma juhatus, kes koosneb esimehest ja esimesest ning teisest abiesimehest, kes ametisse seatakse üksikult salajasel hääletamisel koja koosseisu absoluutse häälteenamusega. Juhatuse valimine toimub Riigivolikogu või Riiginõukogu uue koosseisu esimesel istungil, mida juhatab kuni uue esimehe valimiseni vastavalt senise Riigivolikogu või Riiginõukogu Esimees. Koja juhatuse liige vabastatakse kas sellekohase erikorraldusega või uue juhatuse liikme valimisega.¹ - Oma vastastikkuselt asetustelt on Riigivolikogu ja Riiginõukogu koordinatsioonitasemel ning Riigikogu töö sünnib nende tasakaalustatud koostööl, milles ainult sobitamatu lahkuminekute korral pääseb kehtele kvalifitseeritud häälteenamust saanud Riigivolikogu seisukoht.

Riigikogu üldkoosolek koosneb Riigivolikogu ja Riiginõukogu liikmeist. Ta koosseisu suurus on niisiis 120 liiget. Kodade suhtes on ta koordinatsioonitasemel, olles PS-es tema pädevusse antud ülesannete täitjaks. - Riigikogu üldkoosoleku juhatuse moodustavad Riigivolikogu ja Riiginõukogu juhatused, kusjuures üldkoosoleku ja juhatuse koosolekute juhatajaks on Riigivolikogu Esimees, tema asendajaks Riiginõukogu Esimees, kelle puudumisel asendus sünnib vastavalt Riigivolikogu või Riiginõukogu teiste juhatusliikmete kaudu.² Oma ülesannete täitmise hõlbustamiseks moodustavad nii Riigivolikogu ja Riiginõukogu kui ka Riigikogu üldkoosolek k o m i s j o n e³ nende võimkonda kuuluvate eelnõude ja kavade läbivaatamiseks. Komisjonid ja

1 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. II

2 ib. ptk. II; PS § 65

3 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. IV.

gunevad alalisiks ja erikomisjoneks. Alalised komisjonid moodustatakse kõikide samaliigiliste asjade arutamiseks ja nende arvu ning ülesanded määrab ühtlaselt mõlema koja kohta Riigikogu üldkoosolek. Praegu teotsevad kummagi koja juures järgmised komisjonid: redaktsioonikomisjon, välis- ja riigikaitsekomisjon, majanduskomisjon, rahvakasvatuse ja kultuurikomisjon, maa-, töö- ja rahvaheaolukomisjon, üldkomisjon ja koosseisukomisjon. Riigikogu üldkoosolekul on 2 komisjoni: üldkomisjon ja kodukorralduskomisjon.- Erikomisjonid moodustatakse ad hoc ja nende arvu ning ülesanded määrab vastava koja koosolek. Lähemalt on sättitud 2 erikomisjoni Riigikogu töökorra seaduses, nimelt ankeetkomisjoni ja kokkukõlastamiskomisjoni. Ankeetkomisjoni moodustamiseks¹ on vajalik kirjalik esitis veerandi Riigivolikogu koosseisu liikmete allkirjadega. Esitis loetakse vastuvõetuks $\frac{1}{2}$ Riigivolikogu seadusliku koosseisu poolt olles ja sellele järgneb siis ankeetkomisjoni kujundamine. See õigus kuulub muuseas ainult Riigivolikogule.² Teisena on käsitletud kokkukõlastamiskomisjoni³, mis koosneb mõlema koja kokkukõlastamisel olevat eelnõu arutanud komisjonide esimeestest, abiesimeestest ja eelnõu aruandjaist ning kaasaruandjaist. Kokkukõlastamiskomisjoni esimeheks on Riigivolikogu vastava komisjoni esimees, esimeseks abiesimeheks Riiginõukogu komisjoni esimees, teisteks abiesimeesteks vastavalt mõlema koja komisjonide abiesimehed. Riigikogu komisjonid valivad oma esimesel koosolekul, mida juhatab vastava koja esimees või abiesimees, komisjoni esimehe, kelle juhatamisel sünnib juba vajaliku arvu abi-

---

1 ib., ptk. V.

2 PS § 82, l. 2

3 Riigikogu töökorra seadus § 26, l. 2.

esimeeste ja aruandja ning vajaduse korral ka kaasaruandja valimine. Komisjonid võivad üksikute küsimuste läbivaatamiseks komisjoni liikmeist moodustada alamkomisjonid. Alamkomisjoni esimehe ja vajaduse korral ka aruandja valib komisjon. Riigikogu komisjonid alluvad vastavalt kas Riigivolikogule, Riiginõukogule või Riigikogu üldkoosolekule ja nende ülesandeks on oma seisukohtade avaldamine neile läbivaatamiseks antud küsimuste kohta.

Lõpuks tähelepanelikult institutsiooni Riigikogu organisatsioonis, nimelt aukohust Riigikogu liikmete auasjade lahendamiseks.¹ Aukohus valitakse ad hoc aukohtunikkude kandidaatide hulgast poolte endi poolt. Aukohtunikkude kandidaatideks on kõik vastava koja seadusliku koosseisu liikmed, välja arvatud kummagi koja juhatuse liikmed ja 2 istungjärgu kestel pärast karistuse kandmist need Riigivolikogu või Riiginõukogu liikmed, kes on karistatud aukohtu poolt. Aukohus koosneb esimehest ja 2 või 4 liikmest, millise arvu määrab vastava koja esimees. Aukohtu esimehe valib aukohus. Aukohtunikud peavad pooled valima ja sellest vastava koja esimehele teatama 2 päeva jooksul. Sama aja jooksul aukohtunikuks valimisest teadasaamisest arvates peab toimuma ka aukohtu esimehe valimine. Vastasel korral Riigivolikogu või Riiginõukogu Esimees ise nimetab aukohtunikud või aukohtu esimehe. Aukohtunikuks või aukohtu esimeheks olemisest võib keelduda ainult mõjuvail põhjusil, millede küllaldaseks tunnustamise otsustab vastava koja esimees. Keeldumusest tuleb talle teatada 24 tunni jooksul.

Nagu tähendatud, on aukohus uus institutsioon, mis on ette nähtud PS-es.² Aukohtu moodustamise mõte ise pole enam

---

1 Riigikogu ajutise kodukorra täiendamise seadus, RT 1940, nr 30, 1, 221. A

2 PS §§ 78, 1. 2, 89

uus, kuna aukohtu nägi ette ka 1933. a. PS rakendav Riigikogu kodukord.¹

Riigikogu organite Põhiseaduste järgses võrdluses peab eeskätt muidugi mainima muutusi, mis on tingitud Riigikogu kujumuutusest. Eelmised Riigikogud ühekojaliste parlamentidena ei tundnud erilisi kodade- või üldkoosolekuid. Riigikogu koosseisu moodustamise aluste muutusest tingituna on sündinud muutused komisjonides, ja on kadunud Riigikogu Vanematekogu. Pole ju enam Riigikogus rühmi, kellede esindajad koos Riigikogu Esimehega viimast moodustaksid. Samuti pole võimalik komisjonide moodustamine rühmade esindajaist. Muidu on Riigikogu organisatsioon säilitanud oma põhikuju, nagu seda eelnenud käsitus näitas.

§ 14. Riigikogu organite pädevus.

Riigikogu pädevuse peajoone märgib juba ta organisatsioon. Sellekohaselt on ta seadusandlusorgan. Kuid sellega ei piirdu veel Riigikogu pädevus, vaid seadusandlus moodustab ainult ta peamise ülesande, mille kõrval tal tuleb täita veel mitmeid teisi funktsioone. Vastavalt sellele määrab ka PS Riigikogu pädevuse järgmiselt:² "Riigikogu teostab seaduste vastuvõtmist ja muid ülesandeid Põhiseaduse alusel."

Riigikogule kui seadusandlusorganile kuulub selle funktsiooni teostamises seadusandluse käigu keskne faas, seaduste vastuvõtmine kodade koosolekutel. Seaduste algatus kuulub ainult osaliselt Riigikogule. Nimelt on selleks õigustatud ainult Riigivolikogu oma koosseisu ühe viiendi-

1 RT 1934, 5, 37, § 222.

2 PS § 60, 1. 1

ku liikmete arvuga. See õigus on piiratud riigi eelarves riigi tulude vähenemist või kulude suurenemist tingivate seaduseelnõude suhtes, vajades siin Vabariigi Valitsuse nõusolekut, - ja see õigus puudub relvastatud jõududesse ja kodaniku riigikaitse kohustusisse puutuvate eelnõude suhtes.¹ Seaduste väljakuulutamise, milleta ükski seadus kehtima ei hakka, kuulub Vabariigi Presidendi pädevusse.²

Seadusandlus seaduste vastuvõtmise teostamise näol ei ole aga täielikult monopoliseeritud Riigikogule. Nii-
melt kuulub Presidendile Riigikogu istungjärkude vaheajal seadusandlusõigus dekreetide näol, kuigi ainult edasi-
lükkamatu riikliku vajaduse korral ja olles ka materjaal-
selt piiratud.³ Viimane s. o. loend aktidest, mida Presi-
dent ei või dekreeidiõiguse alusel kehtima panna ega muuta,
moodustab seega Riigikogu tegevuse ainuõigusliku ala.
Sia kuuluvad rahvahääletusse, Riigikogu koosseisu moodus-
tamise ja tema sise- ning töökorraldusse, Presidendi vali-
misse ja tasudesse ning tema ja Vabariigi Valitsuse kohtu-
likule vastutusele võtmisse puutuvad seadused; siis Riigikontrolli ja kohtute korraldust ning laenusid, kontsessioone, monopole ja riigi fonde puutuvad seadused, samuti riigi eelarve seadus ja seadused, millede alusel võidakse sõlmida lepinguid ja võtta kulukohustusi. Nende seaduseelnõude vastuvõtmine on Riigikogu ainupädevus.

Siinjuures tuleb märkida ka Riigikogu pädevus Põhiseaduse muutmises.⁴ Põhiseaduse muutmise algatus kuulub Presidendi kõrval ka Riigikogu kummagi koja koosseisu enamusele, eelnõu vastuvõtmise teostab Riigikogu oma kahe

---

1 PS § 92.

2 PS § 96, l. 1

3 Vt. PS § 99

4 PS § 147

üksteisele järgneva koosseisu poolt.

Riigikogu seadusandlusfunktsiooni teostamine sünnib Riigivolikogu ja Riiginõukogu koosolekute pädevuses. Üldkoosolekule arutada antakse Presidendi nõudmisel sõja ajal need küsimused, mis on kiireloomulised riigikaitse vajadustest tingituna.¹

K o d a d e koosolekute kaudu sünnib ka teise tähtsa Riigikogu ülesande teostamine, nimelt riigi kulude ja tulude eelarve vastuvõtmine. See on Riigikogu ainupädevusse kuuluv funktsioon.² Kuna eelarve kui riigi väljaminekute ja sissetulekute kalkulatsioon ei ole seadusjõuline akt, siis Riigikogu on siin piiratud riigi kulusid määravate seadustega, millede määratud kulusid ta ei või eelarveaktis kustutada ega vähendada. Samuti ei saa Riigikogu suurendada eelarveettepanekus ettenähtud kulusid või võtta sisse uusi kulusummasid ilma Vabariigi Valitsuse sellekohase nõusolekuta, olles selles ulatuses kitsendatud selle funktsiooni vabas teostamises.³

Nende kahe suure funktsiooni kõrval omab Riigikogu veel mitmesuguseid muid ülesandeid, mis oma tähtsuselt sugugi vähemad pole. Nende ülesannete enamik kannab halduslikku iseloomu, olles suurel määral suunatud eksekutiivorganite tegevuse kontrollile ja piiramisele. Selleks tehtud Riigikogu korraldused, niivõrd kui nad kuuluvad Riigikogu pädevusse PS-e alusel, ei ole Presidendi poolt dekreedioiguse alusel muudetavad ega asendatavad.⁴ Riigivolikogu ja Riiginõukogu poolt tehtavaist korraldusist olgu nimetatud laenude tegemise otsustamine,⁵ milleleand-

---

1 PS § 66, l. 2
2 PS § 99, l. 3
3 PS § 103, l. 2
4 PS § 99, l. 3
5 PS § 107

mist Riigikogu üldkoosoleku pädevusse võib nõuda President, nagu ka välislepingute kinnitamist,¹ mis muudu kuulub kodade pädevusse. Kodadest kuulub Riigivolikogule Vabariigi Valitsuse tegevuse kontrolli küsimuste ja arupärimiste esitamise² ning otsese umbusalduse avaldamise teel.³ Riiginõukogu liikmeil on õigus ainult küsimuste esitamiseks. Riigivolikogu võtab oma vastava korraldusega arutusele Presidendi dekree di muutva või kehtetuks tunnistava seaduse eelnõu, omades seega järelkontrolli õigust Presidendi dekree di õiguse üle.⁴ Pääle selle seab nii Riigivolikogu kui ka Riiginõukogu üles kumbki 1 kandidaadi Presidendi valimisel.⁵

Riigikogu üldkoosoleku pädevusse kuuluvad Presidendi korralduse kinnitamine või kinnitamata jätmine kaitseseisukorra kehtimapaneku kohta,⁶ Riigikontrolöri kandidaadi esitamine ja tema ametist vabastamise ettepaneku tegemine.⁷ Samuti otsustab Riigikogu üldkoosolek Riigikogu poolt algatatud Presidendi, Vabariigi Valitsuse liikme või Riigikontrolöri kohtulikule vastutusele võtmise,⁸ millisele õigusele teisest küljest vastub Riigikogu üldkoosoleku õigus teha Presidendile esitist Vabariigi Valitsuse liikmeile või Riigikontrolörile ametialase tegevuse eest määratud karistuse kustutamiseks, kergendamiseks või karistuse tagajärgedest vabastamiseks.⁹ Riigikogu üldkoosolek otsustab ka sõjakuulutamise.¹⁰

Riigikogu töökorraldusest kuulub üldkoosoleku pädevusse Riigikogu kodukorra vastuvõtmine¹¹ ja alaliste ko-

1 PS § 102

2 PS § 82

3 PS § 59

4 PS § 99

5 PS § 40, l. 3

6 PS § 144, l. 2

7 PS § 109

8 PS §§ 45, 58, 111, l. 2

9 PS § 120, l. 2

10 PS § 132, l. 2

11 PS § 62, l. 1

misjonide arvu ja ülesannete määramine mõlemi koja kohta, kuna erikomisjonid määrab kumbki koda ise.¹

Riigivolikogu, Riiginõukogu ja Riigikogu üldkoosoleku juhatusse pädevusse kuulub vastava koja või üldkoosoleku tööde korraldamine ja administratsiooni ning majanduslikku alasse puutuvate küsimuste lahendamine. Eriti väärib tööde korraldamise alal märkimist Riigikogu üldkoosoleku juhatuse õigus määrata komisjonidele kui ka kodade koosolekutele tähtaja nende ülesannete teostamiseks, samuti ta õigus määrata tarbekorral uue komisjoni ja asjaarutamise korra komisjonis ning õigus lühendada kodukorras ettenähtud tähtaegu asjade arutamiseks.²

Riigikogu komisjonide üldiseks ülesandeks on mitmesuguste eelnõude ja kavade läbivaatamine, kuna nende pädevuse üksikasjad määrab selleks pädev Riigikogu koosolek. Muist komisjonest erinevalt on Riigivolikogu ankeetkomisjoni pädevusse määratud mitmesuguste asjaolude selgitamine, mida Riigivolikogu oma põhiseaduslike ülesannete teostamiseks riiklikkudes huvides tarvilikuks peab.³

Aukohtus lahendab liikmete vahelised auasjad, aga ka asju, milles Riigikogu liige on süüdi liikme auväärusele mittekohases käitumises, kuigi eksimus pole seotud kodukorra rikkumisega. Viimases aukohtule arutamiseks andmise otsustab vastavalt liikme kuulumusele kas Riigivolikogu või Riiginõukogu juhatuse. PS 78 § võimaldab aukohtu otsustada anda ka selliseid auasju, kus üks pooltest Riigikogu koosseisu ei kuulu, kui auasja põhjustas Riigikogu

---

1 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. IV.

2 ib. ptk. VIII, eriti viide Rahvuskogu kodukorrale § 74.

3 ib., ptk. V.

liige kodade- või üldkoosolekul või nende komisjones.

Riigikogu organite pädevuse teostamist vaatleme järgnevas jaos.

3. jagu: R i i g i k o g u o r g a n i t e m e n e t l u s.

§ 15. Riigikogu istungjärgud.

Riigikogu pädevusse antud ülesannete teostamine sünnib tema koosolekutel. Nende koosolekute pidamine on koondatud teatud ajaperioodidele, i s t u n g j ä r k u - d e l e, mille piirid on PS-es määratud.¹ Sellekohaselt käib Riigikogu koos aastas kahel istungjärgul, millest esimene algab jaanuari kuu teisel teisipäeval ja kestab 3 kuud, ja teine algab oktoobri kuu teisel teisipäeval ning kestab 2 kuud. Pärast uue Riigikogu koosseisu moodustamist kutsub President Riigikogu kokku 2 nädala kestel tagajärgede väljakuulutamiseks arvates. Mainitud legislatuuriperioodid on k o r r a l i s e d istungjärgud ja nendeks Riigikogu kokkukutsumise teostavad vastavalt Riigivolikogu ja Riiginõukogu juhatused. Erandina teostavad uue Riigikogu koosseisu kokkukutsumist Presidendi korraldusel eelmise koosseisu kodade esimehed. Korraliste istungjärkude kõrval võib Riigikogu kokku astuda ka e r a k o r r a l i s t e k s istungjärkudeks, kokku kutsutult kodade juhatuste poolt kas nende enda algatusel, veerandi Riigikogu koja seadusliku koosseisu nõudel või Presidendi nõudel. Riigikogu kodade juhatuste enda algatusel või Riigikogu liikmete nõudmisel

---

1 PS § 71; Riiginõukogu kohta PS § 87.

kokkukutsutud istungjärgud koos korraliste istungjärkudega ei või kesta üle 6 kuu aastas. Selle tähtaja hulka, nagu ka istungjärgu kestusaja hulka, ei arvata aega, mil istungjärg oli Presidendi poolt katkestatud. Nimelt kuulub Presidendile õigus katkestada Riigikogu korralist ja erakorralist istungjärku üks kord istungjärgu kestel kuni 2 nädalani.

Istungjärgud lõpetab President oma vastava korraldusega. Korraliste istungjärkude puhul on ta piiratud PS-es määratud legislatuuriperioodi kestusega. Neist tähtpäevadest kinni pidamata võib President istungjärgu lõpetada, kui ta määrab Riigikogu uue koosseisu moodustamise või kui kojad pöörduvad ta poole palvega istungjärku lõpetada. Samuti pole President seotud nende istungjärgu tähtaegadega sõja ajal, millal on piiratud ka Riigikogu erakorraliseks istungjärguks kokkukutsumine, mis võib sündida vaid Presidendi nõudmisel või nõusolekul.¹

Nagu juba tähendatud on Riigikogu koosolekud ja komisjonid seotud istungjärkudega, millede jooksul sünnib Riigikogu funktsioonide teostamine. Erandina sellest võivad üksikud komisjonid saada kokku kutsutud ka istungjärkude vaheaegadel, kuid ainult Presidendi sellekohasel nõudmisel.² Samuti moodustab erandi Riigivolikogu ankeetkomisjon, kelle kokkukutsumise istungjärkude vaheajal otsustab Riigivolikogu juhatus.³

Riigikogu istungjärkude raamides toimub Riigikogu koosolekute menetlus. Selle lähemat korda vaatleme järgnevas.

---

1 PS § 73
2 PS § 71, l. 6
3 PS § 82, l. 2

§ 16. Riigikogu koosolekute korraldus.¹

Nägime juba Riigikogu organite käsitluses, et Riigikogu teostab oma seadusandlikke ja muid PS-ega temale pandud funktsioone Riigivolikogu ja Riiginõukogu koosolekuil ja Riigikogu üldkoosolekuil, kusjuures nende komisjonide koosolekuil ette valmistati eelnõude ja kavade arutust. Alljärgnevas peatume nende koosolekute korralduse juures, et siis vaadelda, kuidas sünnib Riigikogu tähtsamate ülesannete teostamine.

Riigivolikogu või Riiginõukogu koosoleku kokkukutsujaks on vastava koja juhatus, Riigikogu üldkoosoleku kokkukutsujaks vastavalt üldkoosoleku juhatus. Koosolekud kutsub juhatus kokku kas enda algatusel või vähemalt 1/3 koosoleku seadusliku koosseisu või Presidendi nõudmisel. Koosoleku kokkukutsumine sünnib kirjaliku teatega, mida saadetakse pääle Riigivolikogu ja Riiginõukogu liikmete veel kõikidele osavõtuisusliikmudele isikutele: Vabariigi Valitsuse liikmeile, Riigikontrolörile, Õiguskantslerile, Riigisekretärile² ja Vabariigi Valitsuse poolt selleks kõrgemate riigiametnikkude hulgast määratud esindajaile,³ kellede nimekiri on kodade juhatusil. Kirjalik teade saadetakse hiljemalt koosolekule eelnevaks päevaks. Kodade liikmete suhtes langeb

1 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. VI.

2 Riigikogu ajutine kodukord viitab siin Rahvuskogu kodukorrale § 42, mis näeb koosolekust teatamise peale koosoleku liikmete, ainult Vabariigi Valitsuse liikmeile, Riigikontrolörile ja Vabariigi Valitsuse esindajaile. Riigikogu töökorra seaduse 14 §-i I lõige laiendab seda ringi ka Õiguskantslerile ja Riigisekretärile ("Riigikontrolör, Õiguskantsler ja Riigisekretär omavad oma ametialal Riigikogu üldkoosolekul, Riigivolikogu ja Riiginõukogu koosolekuil ning nende komisjones ühesuguseid õigusi Vabariigi Valitsuse liikmetega")-Seetõttu on

kirjaliku teatamise tarvidus ära, kui järgmine koosolek peetakse eelnevaga samal päeval või kui koosoleku juhataja teatab koosolekul järgmisel päeval peetavast koosolekust, avaldades ka selle päevakorra. Koosoleku aja peab vastav juhatus nii valima, et mõlema koja koosolekute ajad kokku ei lange. Juhatus määrab ka koosoleku päevakorra, mis pannakse välja koosoleku ruumi. Erandina siis, kui koosolek kutsutakse kokku koosoleku liikmete kirjalikul nõudel, määravad viimased ka päevakorra küsimusist, mis kodukorra järgi selle koosoleku pädevusse kuuluvad. Koosoleku päevakorras võetakse ette muutusi koosoleku algul, kui selle vastu ei ole vähemalt $\frac{1}{4}$ koosoleku seaduslikust koosseisust või kui seda nõuab Vabariigi Valitsuse liige või keegi teine selleks õigustatud isik. Viimased võivad ka hiljem nõuda päevakorrapunkti ärajätmist, kui seda pole asutud juba arutama. Päevakorra täiendamine võib toimuda vaid siis, kui selle arutamiseks vajalik materjal on Riigikogu liikmeile kätte saadetud. Riigivolikogu või Riiginõukogu koosoleku avab ja seda juhatab vastava koja esimees; Riigikogu üldkoosoleku avab ja juhatab seda Riigivolikogu Esimees, keda puudumisel asendab Riiginõukogu Esimees või ka tema puudumisel vastavalt kodade abiesimehed. Koosolek avatakse olenemata koosolevate liikmete arvust, otsusevõimeline on ta vähemalt poole seadusliku koosseisu koosolemisel. Riigikoguliikmete koosolekuist osavõtmise kontrol-

---

käesolevas töös nii siinkohal kui ka allpool Riigikogu ajutises kodukorras antud isikute loetelu täiendatud Õiguskantsleriga ja Riigikontrolöriga.

3 Riigikogu töökorra seadus § 14, 1. 2.

limiseks on koosoleku ruumi pool tundi enne koosolekuks määratud aega välja pandud kvoorumileht, kuhu kõik koosolevad liikmed kirjutavad oma nimed.- Koosolekute menetlus on avalik. Kinniseks kuulutatakse koosolek siis, kui seda otsustab koosolek koosolijate 2/3 enamusega või kui seda nõuab Vabariigi Valitsuse liige. Sel juhul tunnistatakse koosoleku protokollid ja materjalid salajasteks.- Korra eest koosolekul¹ hoolitseb koosoleku juhataja, olles selleks varustatud küllaldase võimuga. Ta võib koosolijaid korrarikkumiste puhul korrale kutsuda ja neile märkusi teha. Kõneainest kõrvalekaldunud kõneleja kutsub ta asja juurde, olles õigustatud korduvate märkuste puhul kõnelejalt sõna ära võtma. Koosoleku juhataja võimupiirid ulatuvad isegi korrarikkuja koosolekult kõrvaldamiseni, kui Riigikogu liige on jämedalt rikkunud koosoleku korda nagu: tarvitanud ebakohaseid sõnu või ütlust, ütelnud haavavaid sõnu Eesti Vabariigi, Presidendi, Riigikogu, Vabariigi Valitsuse või selle liikme, Riigikogu liikmete, ametasutiste ja ametnike või eraisikute kohta; takistanud oma ülalpidamisega koosoleku rahulikku käiku. Koosolekult kõrvaldatud Riigikogu liige peab koosolekuruumist otsekohe lahkume, vastasel korral katkestatakse koosolek ja tarbekorral ta lastakse välja viia, mis toob endaga kaasa kõrvaldamise ka järgnevalt 2 koosolekult. Korduvalt juhataja korralduste mittetäitmise või koosoleku korra erakordselt raske rikkumise korral otsustab korrarikkuja karistamise koja juhatus, kelle võimupiirid ulatuvad korrarikkuja kõrvaldamiseni kuni 10 koosolekult. Koosole-

---

1 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. XVII.

kult kõrvaldamisega kaasub ka komisjonide koosolekuist kõrvaldamine sama aja kestel.

Riigikogu liige, kes pole rahul koosoleku juhataja tegevusega, ei tohi temaga vaidlusse astuda, küll võib ta anda rahulolematuse põhjuse lahendada koja juhatusesele, kelle otsus on lõplik. Kõikidele koosoleku juhataja korraldusile alluvad ka Vabariigi Valitsuse liikmed, Oiguskantsler, Riigikontrolör ja Riigisekretär ning Vabariigi Valitsuse esindajad.

Korralikkumise puhul pealtvaatajate poolt võib koosoleku juhataja korralikkujat kas korrale kutsuda või koosoleku ruumist lahkuma sundida, vajaduse korral aga ka kõiki pealtvaatajaid lahkuma sundida. Sellekohasel nõudmisel lähetatakse koosolekute ajaks vastava koja esimehe käsutusse tarvilik politseiline või sõjaväeline jõud.

Tekib koosoleku ruumis üldine ärevus, võib koosoleku juhataja kuulutada vaheaja või lõpetada koosoleku, korraldades ühtlasi kõikide lahkumist koosolekuruumist.

Koosolekul toimuvate arutluste, läbirääkimiste ja hääletamiste korda vaatleme eraldi järgnevais §§-es.

Koosoleku lõpetab koosoleku juhataja siis, kui päevakord on läbi. Enne päevakorra läbiarutamist võib koosolekut lõpetada koosoleku sellekohase korraldusega, kui koosolek on kestnud üle juhatusese poolt määratud aja. Enne seda võib koosolekut lõpetada siis, kui sellega nõustub juhatus. Koosolek lõpetatakse ka sel juhul, kui enne hääletamisele asumist koosolijate arvu kindlakstegemisel ilmneb, et koos pole kvoorumiks vajalikku arvu liikmeid.

Mis puutub Riigivolikogu ja Riiginõukogu juhata-

t u s t e k o o s o l e k u t e s s e, ¹ siis need kutsuvad kokku ja juhatab vastav esimees, keda vajaduse korral asendavad abiesimehed. Juhatusel koosolekud on otsusevõimelised 2 liikme koos olles, erandina siis, kui on arutusel kaebus koosoleku juhataja tegevuse kohta, on vajalik kõigi juhatuseliikmete koosolemine. Otsused tehakse liht-
häälteenamusega koosoleku juhataja hääle enamkaaluga häälte poolnemisel.- Riigikogu üldkoosoleku juhatusel kokkukutsujaks on Riigivolikogu Esimees kas oma algatusel või Riiginõukogu Esimehe ettepanekul. Üldkoosoleku juhatusel koosolek on otsusevõimeline, kui koos on kummagi koja juhatusel 2 liiget. Koosolekut juhatab Riigivolikogu Esimees, teda asendab Riiginõukogu Esimees või siis vastavalt kodade abiesimehed. Siingi otsustatakse liht-
häälteenamusega ja häälte poolnemisel on otsustav koosoleku juhataja hääle.

Riigikogu komisjonide ja alamkomisjonide koosolekute kohta² kehtivad kodade koosolekute kohta käivad eeskirjad selles ulatuses, kui nad on kohaldatavad komisjonidele. Lahtiseks jäävad küsimused otsustab komisjon ise. Riigikogu ajutises kodukorras on komisjonide menetlust sätitud alljärgnevas ulatuses. Komisjoni koosoleku kutsuvad kokku komisjoni esimees koja juhatusel poolt määratud ajal, kui komisjoni esimees veel valimata, siis vastavalt kas Riigivolikogu või Riiginõukogu esimees, olenedes sellest, missuguse koja organiks komisjon on. Komisjoni koosolek on otsusevõimeline, kui koos on pooled komisjoni liikmed, nende seas ka komisjoni esimees või ta abi, ja komisjo-

---

1 ib., ptk. II
2 ib., ptk. IV.

ni aruandja või kaasaruandja. Komisjoni koosolekust võivad sõnaõigusega osa võtta kõik sama koja liikmed ja teise koja samase komisjoni esimehed ja aruandjad, ja ka Vabariigi Valitsuse liikmed ja nendega omal alal samu õigusi omavad Õiguskantsler, Riigikontrolör, Riigisekretär ning Vabariigi Valitsuse vastavad esindajad. Komisjoni koosolekust osavõtjate enamuse otsusel või Vabariigi Valitsuse esindaja nõudel kuulutatakse koosolek kinniseks. Kinnisest koosolekust võtavad osa peale komisjoni liikmete veel vastava koja esimees, Vabariigi Valitsuse esindajad ja need vastava koja liikmed, asjatundjad ja tööjõud, keda komisjon selleks kutsub. Selle koosoleku aktid on salajasel, kui neile on tehtud sellekohane märkus.

Komisjonide esimeeste sellekohasel kokkuleppel on võimalikud ka mitme komisjoni ühised koosolekud, kui on tarvilik nende komisjonide tööde kooskõlastamine. Sel juhul peab koosoleku otsusevõimelisuseks igast komisjonist olema koos selle komisjoni kvorum. Otsustatakse lihthääletenamusega, kuna häälte poolnemisel esitatakse mõlemad arvamused. - Võimalikud on ka Riigivolikogu ja Riiginõukogu vastavate komisjonide ühised koosolekud, mis toimuvad komisjonide esimeeste sellekohasel kokkuleppel. Neid koosolekuid juhatab Riigivolikogu vastava komisjoni esimees, keda asendab Riiginõukogu selle komisjoni esimees, kui ka

---

1 Viidates Rahvuskogu kodukorra 24 §-ile, mille järgi komisjonide koosolekud on alati kinnised, satub Riigikogu ajutine kodukord omal järgmises IV ptk. lõikes, milles käsitleb komisjoni koosoleku kinniseks kuulutamist, formaal-loogilisse vastuõhlu. Kinnist koosolekut ei saa kinniseks kuulutada. - Sisulist vastolu siin siiski pole. Komisjoni koosolekud on üldiselt ikkagi kinnised avalikkusele, ainult Riigikogu liikmete suhtes avalikud. Aga ka nende osavõttu saab piirata, nimelt koosoleku "kinniseks" kuulutamise, mida Riigikogu ajutine kodukord käsitlebki.

tema on ära, siis vastavalt komisjonide abiesimehed. Erinevuseks tavalisest komisjoni koosoleku korraldusest on, et kummagi koja koosseisud hääletavad eraldi.

Vaatlesime siin Riigikogu koosolekute menetlust üldiselt. Nägime eespool, et Riigikogu töö raskuspunkt lasub just Riigivolikogu ja Riiginõukogu koosolekuil ja Riigikogu üldkoosolekuil, millede ülesannete tähtsusest olenedes on üksikasjaliselt sätitud nendel koosolekutel toimuvad läbirääkimised ja hääletamised. Seepärast möödusime siin nende käsitlesest, et seda üksikasjalisemalt teha alljärgnevas.

§ 17. Läbirääkimiste kord koosolekuil.

Riigikogu koosolekute menetluse olulisemaks osaks on läbirääkimised, mille jooksul Riigikogu liikmed avaldavad oma seisukohti ja teevad ettepanekuid, milles arutletav küsimus peab leidma mitmekülgset valgustamist, nii et saavutatakse küllaldane seisukoht selleks, mida väljendatakse järgneval hääletamisel. Läbirääkimiste korraldus peab võimaldama siin kõikide seisukohtade väljendamist. Samas aga nõuab töö edukus, et läbirääkimiste vabadust kitsendatakse kõrvalkalduvate ja tähtsusetute sõnavõttude vältimiseks. Seda kõiki - selle kõrval aga ka eksekutiivorganite huve - arvestades, sätib läbirääkimiste korda Riigikogu ajutise kodukorra X peatükk.

Läbirääkimised avab koosoleku juhataja. Kõik läbirääkimiste ajal peetavad kõned, mille kestus on üle minuti, peetakse kõnetoolilt. Sõna saab sõnasoovija sellest teatamise järjekorras, kuid koosoleku juhatajale on reserveeritud õigus kõnelejate järjekorda selliselt muuta, et poolt- ja

vasturääkijad võimalikult vahelduksid. Sõna soovimisest teatab Riigikogu liige koosoleku juhatajale kirjalikult, kuid kõnede vaheajal võib koosoleku juhataja vastu võtta ka suulisi sõnaküsimisi. Vabariigi Valitsuse liikmed, Riigikontrolör, Õiguskantsler, Riigisekretär ja Vabariigi Valitsuse esindajad saavad sõna väljaspool järjekorda. Sõnasoovijate järjekorraga ei ole seotud ka arutlusel olevat eelnõu läbi-vaadanud komisjoni aruandja või selle kohusetäitja, kes saab soovikorral sõna sissejuhatuse tegemise ja lõppseletuse andmise kõrval ka kõnede vaheaegadel väljaspool järjekorda.- Kui sõnasoovijaid ei ole või kõnelejate nimekiri on läbi, teatab koosoleku juhataja sellest koosolekule. Selle järele võivad sõnasoovijad veel sõna saada, kui nad küsivad seda enne, kui koosoleku juhataja annab aruandjale lõppsõna või sõnadega "asun hääletama" konstateerib hääletamisele asumist.

Riigikogu liikmeile on sõnasaamiste arv ja kõneaaja kestus asjade sisulisel arutusel piiratud. Vabariigi Valitsuse liikmed ja nendega Riigikogu koosolekuil samaõiguslikud isikud saavad sõna piiramata arv kordi, samuti pole nende kõneaeg piiratud.¹ Riigikogu liikmed aga saavad asja sisulisel arutusel sõna esimesel ja teisel lugemisel kaks korda ja kolmandal lugemisel üks kord. Seejuures esimesel lugemisel ja ühel lugemisel arutusele tulevate küsimuste arutamisel on kõneaeg piiratud esmakordsel sõnavõtul ühe tunnilise, teisel korral poole tunnilise kestusega. Eelnõu teisel lugemisel saab Riigikogu liige eelnõu iga üksiku osa või §-i kohta, samuti ka eelnõu või selle üksikute osade sissejuhatuste ja pealkirjade kohta sõna

---

1 Riigikogu töökorra seadus § 13.

esimesel korral 45 minutiks, teisel korral 15 minutiks. Kolmandal lugemisel antakse samas korras sõna üks kord 15 minutiks.

Peale sisuliste sõnavõttude antakse sõna korra kohta, faktiliseks märkuseks, hääletamismotiivide kohta ja isiklikes asjus allpoolkäsitletud korras, kuid selliste sõnavõttude hulgaliseks muutumisel võib koosoleku juhataja, leides, et see takistavalt mõjub koosoleku käigule, keelduda sõna andmast. - Koosoleku korra, päevakorra, asjaarutamiskorra ja kodukorra kohta antakse sõna väljaspool järjekorda, kuid ainult üheks korraks ja kuni 3 minutiks. Kui seejuures tehakse ettepanek, antakse ettepaneku kohta ühele sõna vastu, kuid mitte üle 3 minuti kestusega. Kui sõna küsitakse korra kohta, võib koosoleku juhataja sõnaandmisel nõuda, et kõneleja teataks talle oma ettepaneku sisu. - Faktiliseks märkuseks antakse sõna 3 minutiks väljaspool järjekorda. Hääletamismotiivide kohta saab sõna samaks ajaks ainult 1 kord enne hääletamist. Kinnisel hääletamisel saab sõna vaid teadaandeks, et hääletamisest osa ei võeta. Pärast hääletamisele asumise konstateerimist antakse sõna ainult hääletamise korra kohta. Isiklikes asjus antakse sõna ainult Riigikogu koosolekuil või komisjones esile toodud asjade kohta, kuid alles pärast selle päevakorrapunkti lõpetamist, mille arutamise ajal see sõnanõudmine avaldati. Koosoleku juhatajal on õigus nõuda kõnesisu teatamist. Sõnavõtt on piiratud 5 minutiga.

Koosolekul on õigus läbirääkimiste osas teha kitsendusi, selleks kõneaegu lühendades, kõnelejate nimekirja sulgedes või läbirääkimisi hoopis lõpetades, kusjuures aga sõna saavad Vabariigi Valitsuse esindajad. Kitsenduste te-

gemiseks tehtav kirjalik ettepanek peab kandma 1/10 koja seaduslikku koosseisu kuuluvate liikmete allkirju ja selle poolt peab olema koosolijate enamus. Läbirääkimiste lõpetamise õigus kuulub ka koosoleku juhatajale, kui ta leiab, et asi on küllaldaselt selgitatud hääletamisele asumiseks.

§ 18. Hääletamise kord koosolekuil.¹

Läbirääkimiste lõppenult konstateerib koosoleku juhataja hääletamisele asumist sõnadega: "asun hääletama" ja vasaralöögiga. Enne hääletamise toimumist avaldab ta kõik ettepanekud, parandused ja täiendamised ning teatab hääletamise korra. Kui keegi koosolijaist avaldab enne hääletamisele asumist kahtlust kvoorumi kohta, siis teeb koosoleku juhataja pärast märguandmist kõrvalruumes olevaile liikmeile kindlaks koosolekul viibivate liikmete arvu. Samuti talitab ta siis, kui kokukord nõuab kvalifitseeritud häälteenamust. Kvoorum puudumisel lõpetab ta koosoleku, selle koos olles asub aga hääletamisele. Eelnõude hääletamisel hääletatakse esmalt parandused ja täiendused, siis need eelnõu osad, mille kohta need tehtud. Järgmiseks hääletamisele ei panda puhteitava kujulisi ettepanekuid. Kui hääletamisel on võetud vastu parandus, mida on paranduse mõttele vastavalt vaja teha ka eelnõu järgmistes osades, siis ei tule selline parandus korduvalt hääletamisele, vaid see loetakse kõigis eelnõu osades juba vastuvõetud redaktsiooniliseks paranduseks. Eraldi ei hääletata parandust või ettepanekut siis, kui tehtud parandusega või ettepanekuga ühineb aruandja ja kui koosoleku juhataja sellekohase küsimuse peale mõni liige ei nõua

---

¹ Riigikogu ajutine kokukord, ptk. X.

lahushääletamist. Sel juhul hääletatakse terve ettepanek muudetud kujul. - Kui sama eelnõu osa kohta on esitatud mitu ettepanekut, parandust või täiendust, siis hääletatakse kõigepealt need ettepanekud, parandused või täiendused, millede vastuvõtmine teeb tarbetuks teiste hääletamise, seejärgi need, mis kõige rohkem erinevad algettepanekust. Kui hääletamisjärjekorras eelpooltähendatud vahet pole, toimetatakse hääletust ettepanekute esitamise järjekorras. Hääletamise järjekorra määrab koosoleku juhataja. Eelnõude teisel ja kolmandal lugemisel hääletatakse kõigepealt eelnõu üksikud osad või §-id, siis sissejuhatused ja lõpuks pealkiri. Erandina sellest hääletatakse sisu korras kokköllastamiskomisjoni ettepanekud ja Riigivolikogu koosolekul ka need eelnõu muudatused, mis on tehtud Riiginõukogu poolt.

Koosolek teeb oma otsused lihthäälteenamusega, kui see pole teisiti ette nähtud. Hääletamine ise võib toimuda kas avalikult, kinniselt või nimeliselt. A v a l i k u hääletamisviisi määrab koosoleku juhataja. K i n n i - s e l t toimub hääletamine siis, kui see on ette nähtud kodukorras või kui seda nõuab veerand koosolijaist. N i m e l i s e k s hääletamiseks on vajalik kahe viiendiku koosolijate sellekohane nõudmine, kusjuures nimelisel hääletamisel on eesõigus kinnise hääletamise nõude ees. Kui kinnise või nimelise hääletamise nõudmised ühe ja sama päevakorrapunkti arutamisel muutuvad hulgaliseks, määrab hääletamisviisi koosoleku juhataja. Kinnine või nimeline hääletamine ei ole lubatud ettepanekuis, mis puutuvad kas koosoleku aega või päevakorda, eelnõude lugemiste vaheaegade lühendamisse, koosoleku edasilükkamisse, koosoleku korda,

läbirääkimiste edasilükkamisse või lõpetamisse või siis komisjonide suuruse ja koosseisu määramisse. Neid ettepanekuid otsustatakse avalikul hääletusel.

Hääletamise korda puutuvalt olgu veel märgitud, et kui hääletamisel on üks ettepanek, siis hääletatakse "poolt" ja "vastu" ja tunnustatakse vastuvõetuks see ettepanek, mille "poolt" häälte arv on suurem "vastu" häälte arvust, olenemata erapooletuks jäänutest. Häälte poolnemisel otsustab koosoleku juhataja hääl. On aga hääletamisel mitu ettepanekut, siis hääletatakse kõik ettepanekud ainult "poolt" ja tunnustatakse vastuvõetuks kõige suurema absoluutse enamuse saanud ettepanek. Ei saanud ükski ettepanek absoluutset enamust, siis hääletatakse kõik ettepanekud uuesti, kuid juba "poolt" ja "vastu" ses järjekorras, kuidas nad enamuse järgi esimesel korral häälid said. Vastuvõetuks tunnustatakse see ettepanek, mille "poolt" antud häälte arv jääb kõige suuremaks pärast neist "vastu" häälte mahaarvamist.

Kui ettepanek on avalikul hääletamisel saanud selliselt häälid, et "poolt" ja "vastu" häälte vahe on 5 või vähem, siis võidakse nõuda kinnist hääletamist.

§ 19. Koosolekute protokollid ja aruanded.¹

Riigivolikogu ja Riiginõukogu koosolekute ja Riigikogu üldkoosoleku kohta kirjutatakse otsuste protokoll. Sinna tähendatakse kõik koosoleku juhataja ametlikud teadaanded, kõik hääletamisel olnud ettepanekud ja parandused ning kõik otsused; siis hääletamiste tulemused, tähendades ära "poolt" või "vastu" antud häälte arvu, kui oli hääletelugemine, nimelisel hääletamisel ka vastavalt hääletajate

---

¹ Riigikogu ajutine kodukord, ptk. XVI.

nimed, ja valimiste puhul märkides valitute nimede kõrval ka neile antud häälte arvu. Peale selle märgitakse otsuste protokollis veel koosoleku juhataja korraldused sõna äravõtmise ja koosolekult kõrvaldamise asjus ning sel juhul, kui seda on otsustanud koosolek või sellest on teatanud koosoleku juhataja, ka järgmise koosoleku aeg ja päevakord. Koosolekule järgneval päeval on otsuste protokoll Riigikogu kantseleis läbivaatamiseks Riigikogu liikmele, Vabariigi Valitsuse liikmele ja esindajale, Õiguskantslerile, Riigikontrolörile ja Riigisekretärile, kes võivad nõuda 24 tunni jooksul sellest koosoleku juhatajale teatades protokollis parandust. On viimane parandusega nõus, parandatakse protokoll. Protokollis kinnitavad oma allkirjadega koosoleku juhataja ja peasekretär, kelle juhatusel ja vastutusel protokollis valmistamine sündis.

Peale otsuste protokollis valmistatakse veel koosoleku stenograafiline aruanne, milles tähendatakse koosoleku täielik käik. Sellest aruandest on koja või üldkoosoleku juhatusel õigus trükis avaldamisel teha lühendusi. Jgale kõnelejale antakse läbivaatamiseks ja paranduste tegemiseks ta kõne stenogramm, kuid tehtavad parandused ei tohi lahku minna koosolekul ettekantud mõtteist. Stenogramm tuleb tagasi anda juhatusel poolt määratud ajaks, millisest momendist peale stenogramm loetakse õigeks tunnustatuks ka siis, kui see pole tagasi antud. Enne stenogrammi läbivaatamist või selleks määratud tähtaja lõppu ei loeta kõne stenogrammi koosoleku stenograafilise aruande ametlikuks osaks ega anta seda kellelegi kasutada ametliku dokumendina, selle tähtaja möödumisel aga loetakse stenograafiline aru-

anne kinnitatuks. - Juhul, kui koosoleku juhataja ei nõustu kõneleja poolt tehtud parandustega stenogrammis, otsustab vaieldava küsimuse kõneleja kaebe põhjal vastav juhatus, kelle otsusest arvates loetakse stenograafiline aruanne kinnitatuks.

Komisjonide koosolekute kohta peetakse ainult protokollid, milles tähendatakse pääle koosoleku aja ja koha ka veel kõik koosolekust osavõtjad ja koosoleku täielik käik. Need protokollid hoitakse kättesaadaval kõigile Riigikogu liikmeile ja Vabariigi Valitsuse esindajale.¹

§ 20. Eelnõude algatus ja vastuvõtmise käik.

Eelmistes §-ides käsitletud kord moodustab vormi, mille kohaselt sünnib Riigikogu funktsioonide täitmine Riigikogu mitmesuguseil koosolekuil. Alljärgnevas vaatleme menetlust koosolekuil mitte enam koosoleku korraldusest vaid teostatavaist funktsioonest lähtudes. Sellisena kuulub meie käsitusse Riigikogus arutatavate eelnõude käik, Vabariigi Valitsuse kontrolli teostamine ja eriorganite menetlus.

Riigikogu ülesandeks oli seaduste vastuvõtmise kõrval veel muude ülesannete teostamine Põhiseaduse alusel. Neist kõige lähem Riigikogu põhiülesandele on Riigivolikogule kuuluv seaduste algatusõigus. Selle õiguse ulatust vaatlesime juba Riigikogu organite pädevuse käsitluses,² siinkohal käsitleme selle teostamise viisi. - Riigivolikogu poolt algatatud seaduseelnõu³ ühes ühe viiendiku Riigivolikogu koosseisu liikmete allkirjadega ja eelnõule

1 ib., ptk. IV.

2 vt. supra § 14.

3 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. VII.

lisatud seletuskirjaga esitatakse Riigivolikogu juhatusel.
Enne selle arutamisele võtmist Riigivolikogu koosolekul
saadab Riigivolikogu juhatus eelnõu Vabariigi Valitsusele
seisukoha võtmiseks, kes oma seisukoha teatab hiljemalt
2 nädala jooksul, või kui istungjärg lõpeb varem, siis uue
istungjärgu alguseks.¹ Eelnõu algatajale säilib õigus
eelnõu tagasi nõuda, esitades sellekohase kirjaliku ette-
paneku Riigivolikogule. On eelnõu komisjonis esimesel luge-
misel vastu võtmata, annab Riigivolikogu juhatus eelnõu
tagasi, muidu on selleks vajalik komisjoni nõusolek. Riigi-
volikogu koosolekul arutusel oleva eelnõu tagasiandmise
küsimuse otsustab koosolek. - Kui esitatud eelnõu tingib
riigi tulude ja kulude eelarveis kulude suurenemist või
tulude vähenemist, tuleb sellise eelnõu algatajal esitada
vajalik rahaline arvestus koos tuluallikate äranäitamise-
ga, kuid selle eelnõu arutamisele tulekuks on vajalik Vabariigi
Valitsuse nõusolek.² Eelnõu parandustega ja püüab leida
selliselt, aga ka Vabariigi Valitsuse poolt
algatatud eelnõu vastuvõtmise käik algab vastuvõtmisega
Riigivolikogu poolt.³ Eelnõu kokkuvõtmiskomisjoni ette-
paneku piires vastuvõetud seaduseelnõu saadab Riigivolikogu
juhatus Riiginõukogule, kes peab oma otsuse tegema 30 päeva
kestel arvates eelnõu saamisest. Istungjärgude lõpetamise
või katkestamise juhtudel ei loeta selle ega üldse Riigi-
kogu tööd reguleerivate tähtaegade hulka seda aega, mil
Riigikogu ei ole koos.⁴ Kui Riiginõukogu teatab oma nõus-
tumisest eelnõuga Riigivolikogu juhatusel või kui ta sea-
tud tähtajaks ei teata oma seisukohta, loetakse eelnõu

1 Riigikogu töökorra seadus § 11, l. 3.

2 PS § 92, l. 2

3 PS § 93. töökorra seadus § 26

4 PS § 94.

Riigikogu poolt vastuvõetud seaduseks ja esitatakse Presidendile väljakuulutamiseks. Riiginõukogus tehtud parandused tulevad aga Riigivolikogus arutamisele. Sel juhul loetakse eelnõu vastuvõetuks siis, kui Riigivolikogu ühineb tehtud parandustega või kui pärast kokkukõlastamismenetlust Riigivolikogu ja Riiginõukogu asuvad ühisele seisukohale. Kokkukõlastamismenetluse nurjumisel esitatakse seadus väljakuulutamiseks siis, kui Riigivolikogu võtab eelnõu või selle osad vastu endisel tema poolt vastu võetud kujul 3/5 häälteenamusega.¹

Kokkukõlastamismenetlust² algatab Riigivolikogu juhatus juhul kui Riigivolikogu ei ühine kas osaliselt või kogu ulatuses Riiginõukogu poolt tehtud parandustega. Selleks annab ta eelnõu kokkukõlastamiskomisjoni, millest teatab ka Riiginõukogu juhatus. Kokkukõlastamiskomisjon arutab küsimusi ainult selles ulatuses, kui võrd Riigivolikogu ei ole ühinenud Riiginõukogu parandustega ja püüab leida ühist seisukohta, töötades tarbekorral välja oma ettepaneku. Komisjon esitab oma ettepaneku Riigivolikogule ja Riiginõukogule, kes arutavad eelnõu kokkukõlastamiskomisjoni ettepaneku piirides ja võtavad selles seisukoha. Kui selle ettepaneku vastuvõtmisel peaks selguma, et uus seisukoht on vastolus varem vastu võetuks tunnustatud osadega, tehakse viimseis vastavad parandused samas korras. Kokkukõlastamismenetlus kuulub rakendamisele ka siis, kui President saadab Riigikogu poolt vastu võetud eelnõu Riigikogule tagasi uueks otsustamiseks kas Riigikogu senisele või uuele koosseisule.³

- Nurjunuks loetakse kokkukõlastamismenetlust kas kogu eelnõu või üksikute osade kohta siis, kui komisjon ei ole esi-

1 PS § 95

2 Riigikogu töökorra seadus § 26

3 Ib., § 26, l. 8

tanud ühist ettepanekut või kui Riigivolikogu ja Riiginõukogu ei asu ühisele seisukohale.

Vabariigi Presidendile esitatavad Riigikogu poolt lõplikult vastuvõetud seaduste ja korralduste algtekstid kannavad kodade esimeeste või abiesimeeste ja peasekretäride allkirju. Algtekstile märgitakse ka lõpliku vastuvõtmise aasta ja kuupäev.

Eelnõud, mis on jäänud Riigikogu koosseisu voolituste lõppemisel vastu võtmata, loetakse Riigikogus äralangenuiks, välja arvatud siis, kui President otsustab väljakuulutamata jäetud seadust anda Riigikogule uueks arutamiseks ajal, kui tema poolt on määratud Riigikogu uue koosseisu moodustamine.¹

Teatud ulatuses erineb tavalisest eelnõude vastuvõtmise käigust Põhiseaduse muutmise eelnõu vastuvõtmine. Eeskätt on siin erinevus vastuvõtmiseks vajalikus häälteenamuses, samuti ka tähtaegades. - Põhiseaduse muutmise algatuse õigus kuulub siin ka Riiginõukogule. Algatamiseks on vajalik Riigivolikogu või Riiginõukogu koosseisu enamuse nõusolek.² Põhiseaduse muutmise eelnõu vastuvõtmise käik on tavaline, erandiga et selle vastuvõtmiseks on vajalik mõlema koja seadusliku koosseisu enamus või kui Riiginõukogus tehtud parandustega ei nõustu Riigivolikogu, siis viimase koosseisu 2/3 enamus. Pärast vastuvõtmist Riigikogus moodustatakse Riigikogu uus koosseis hiljemalt 3 kuu jooksul. See Riigikogu uus koosseis võtab Põhiseaduse muutmise eelnõu vastu 3 kuu jooksul.³

Kui President on Põhiseaduse muutmise suhtes pöördunud rahva poole põhimõttelise seisukoha saamiseks,

---

1 PS § 147.

2 PS § 146.

3 PS § 147.

võetakse nende põhimõtete kohane Põhiseaduse muutmise seadus vastu Riigikogu poolt harilikus seadusandlikus korras 6 kuu jooksul.¹

Uldine eelnõude vastuvõtmise käik kohaldatakse ka kõikide Riigikogu korralduste vastuvõtmisel, samuti kui eelarve puhul. Eelarve vastuvõtmisel on aga tegemist erinevate tähtaegadega,² mida siinkohal ära märgime.

Riigikogu peab eelarveettepaneku suhtes seisukoha võtma 40 päeva jooksul arvates selle esitamisest ja saatma selle siis Riiginõukogule, kellel on otsustamiseks aega 15 päeva. Tegi viimane eelarveettepanekus muudatusi, tulevad need 3 päeva jooksul Riigivolikogus arutusele. On tehtud muutustest tingitud erinevused antud kokkukõlastamiskomisjoni, esitab viimane oma ettepaneku 3 päeva jooksul Riigivolikogule ja Riiginõukogule, kes selles seisukoha võtavad 3 päeva jooksul arvates kokkukõlastamiskomisjoni ettepaneku esitamisest.

Lõpuks olgu nimetatud, et Riigikogu üldkoosoleku juhatusel on õigus määrata kodade koosolekuile ja komisjonidele tähtaegu, mille jooksul need oma ülesanded lõpetama peavad. Kui koosolekud tähtajaks oma ülesande teostamise lõpetanud ei ole, võib Riigikogu üldkoosoleku juhatus anda eelnõule kodukorras ette nähtud edaspidine käik. Kui see sünnib nii, et kumbki koda pole eelnõu vastu võtnud, antakse eelnõu lõplikuks vastuvõtmiseks Riigikogu üldkoosolekule.³

Riigikogu üldkoosolekul toimub eelnõude arutamine ja vastuvõtmine selles korras, mis ette nähtud Riigivolikogule.

---

1 PS § 149.

2 Riigikogu töökorra seadus § 28.

3 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. VIII.

§ 21. Eelnõude arutamise kord.¹ Enne eelarve enne komisjoni andmist Koja koosoleku päevakorda. Eelarvekünnel järgneva Enne eelnõu arutamist Riigivolikogu või Riiginõukogu koosolekul või Riigikogu koosolekul antakse see läbiivaatamiseks komisjoni. Eriti kehtib see nende eelnõude kohta, mis puutuvad välislepingute kinnitamisesse, laenude tegemisse, ja samuti riigi tulude ja kulude eelarve eelnõu.² Komisjon teeb oma ettepaneku kirjalikult koja juhatuse kaudu koja eelnõu kujul. Koosolekul on eelnõu kohta aruandjaks komisjoni aruandja või kaasaruandja või siis viimaste puudumisel komisjoni esimees või abiesimees. - Hiljemalt üks päev enne koosolekut saadetakse eelnõu tekst koja liikmeile, Vabariigi Valitsuse liikmeile ja esindajatele ning nendega samu õigusi omavaile isikule, samuti ka teise koja liikmeile.

Eelnõu tuleb arutusele kolmel lugemisel, kuid kui aruandja või koosoleku juhataja esitab enne teise lugemise lõppu vastavasisulise ettepaneku, võib koosolek kolmanda lugemise ära jätta, kui selle vastu ei ole vähemalt veerand koosoleku seaduslikust koosseisust. Kolmas lugemine jääb ära ka siis, kui teisel lugemisel eelnõus parandusi ei tehta. Ühel koosolekul võib olla ainult üks lugemine, kusjuures esimese ja teise lugemise vahe peab olema vähemalt 2 päeva. Koosolek võib seda tähtpäeva lühendada, kui ta seda otsustab otsekohe pärast eelnõu vastuvõtmist esimesel lugemisel.

Esimesele lugemisele tuleb eelnõu vastavast komisjonist läbi käinult ja selles piirduakse üldlääbirääkimistega eelnõu suhtes. Erandina siis, kui eelarve puhul Majandusminister või mõni teine Vabariigi Valitsuse liige

1 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. VIII.

2 Ib, ptk. IX, l. 3.

soovib esineda eelarvekõnega, võetakse eelarve enne komisjoni andmist koja koosoleku päevakorda. Eelarvekõnele järgnevad samal või järgmisel koosolekul läbirääkimised, kus sõna antakse esimese lugemise piirides. Pärast seda läheb eelarve vastavasse komisjoni ja pärast komisjonist tagasitulekut arutatakse seda juba teise lugemise piirides.¹

Esimesel lugemisel komisjoni antud seaduseelnõu arutamist jätkatakse pärast komisjonist tagasitulekut esimese lugemise piirides, s.o. piirduakse üldläbirääkimistega.

Sisulised parandused eelnõus tehakse teisel lugemisel. Teisel, samuti ka kolmandal lugemisel peetakse üldläbirääkimisi ainult siis, kui aruandja võtab sõna sisesejuhatuseks. Kõik eelnõu kohta tehtavad ettepanekud ja parandused ning täiendused peavad olema kirjalikud ja esitatakse koosoleku juhatajale eelnõu vastava osa arutamise ajal. Need eelnõu täiendused, mis on kavatsatud eelnõu iseseisva osana, esitatakse pärast eelnõu eelmise osa otsustamist. Ettepanekud, mida esitaja pole kandnud ette koosolekule, avaldab koosoleku juhataja võimalikult esimesel kõnevaheajal, hiljemalt aga enne läbirääkimiste lõpetamist. Komisjoni aruandja ja Vabariigi Valitsuse liikme või esindaja nõudmisel antakse eelnõu kohta esitatud ettepanek läbivaatamiseks komisjoni. Koosolek võib otsustada anda komisjoni kogu eelnõu ühes parandusega, olenemata sellest, et eelnõu mõned osad on juba vastu võetud. Kui parandus on antud komisjoni, lükatakse edasi parandusele kuuluva eelnõu osa teine lugemine, kuni komisjon on asja läbi vaadanud. On komisjoni antud kogu eelnõu, siis katkestatakse selle lugemine. Eelnõu uuesti päevakorda tulekul

---

1 ib, ptk. IX, l. 4.

komisjoni ettepanekul kas avatakse uuesti teine lugemine või jätkatakse seda. Võtab sel puhul seletuseks sõna aruandja, avatakse üldlääbirääkimised. Teine lugemine loetakse lõpetatuks, kui on hääletatud eelnõu kõik osad või §-id ühes ettepanud parandustega kui ka sissejuhatused ja eelnõu pealkiri. Selle järgi tuleb eelnõu järgmisel koosolekul päevakorda kolmandal lugemisel, kui kolmas lugemine just ära ei jää või kui koosolek eriti ei otsusta lükata edasi kolmandat lugemist või anda eelnõu teise ja kolmanda lugemise vahel komisjoni.

K o l m a n d a l lugemisel võib eelnõu arutada ainult teisel lugemisel hääletamisel olnud paranduste ja ettepanekute piires. Kuid ka neis piires ei tohi teha niisuguseid ettepanekuid, mis muudavad eelnõu või selle üksikuid osi niivõrd, et eelnõu või selle osa omandab uue tähenduse, mis eelmisel lugemisel arutamisel ega hääletamisel pole olnud. Kui kolmandal lugemisel aruandja, Vabariigi Valitsuse liige või esindaja leiab, et ettepanek või teisel lugemisel vastuvõetud § on vastolus vastuvõetud eelnõuosa sisuga, antakse eelnõuosa tagasi komisjoni, lükatakse selle osa või kogu eelnõu lugemine edasi ja eelnõu uuesti päevakorda tulles kas avatakse uuesti kolmas lugemine või jätkatakse seda. Kui kolmandal lugemisel võetakse vastu ettepanek, mis näib olema vastolus teisel lugemisel hääletamisel olnud või vastuvõetud ettepanekutega järgnevais §-es, siis koosoleku otsusel võivad need §-id tulla arutamisele väljaspool §-ide järjekorda.

Eelnõu loetakse vastuvõetuks, kui see on vastu võetud lõpphääletamisel. Kui enne lõpphääletust selgub,

et eelnõus on vastolud või muud vead, mida pole võimalik parandada redaktsioonikorras, samuti ka, kui pärast lõpphääletamist selgub, et seaduses on vastolud või muud vead, võib koosolek otsustada pöörata tagasi selle toimingu juurde, kus vead parandamine on võimalik. Ettepaneku selleks teeb kas koosoleku juhataja või aruandja.

Eelnõu lõplik redigeerimine kuulub redaktsioonikomisjonile. Eelnõu antakse redaktsioonikomisjoni teise ja kolmanda lugemise vahel või pärast teise lugemise lõppu. Vastavalt sellele tuleb eelnõu kolmandale lugemisele või lõpphääletamisele redigeeritud kujul. Eelnõu ei anta redaktsioonikomisjoni enne lõpphääletamist pärast teist lugemist, kui see oli enne teist lugemist juhatuselt antud redaktsioonikomisjoni ja kui see teisel lugemisel parandusteta vastu võeti. Pärast kolmandal lugemisel vastuvõtmist kuid enne lõpphääletamist antakse eelnõu uuesti redaktsioonikomisjoni siis, kui eelnõu on kolmandal lugemisel muudetud, välja arvatud redaktsioonilised parandused. Koja või Riigikogu üldkoosoleku juhatus võib anda redaktsioonikomisjoni juba komisjonide poolt esitatavaid eelnõusid enne nende paljundamist ja kätteandmist. Sel juhul läheb eelnõu esimesele lugemisele juba redigeeritud kujul.

Redaktsioonikomisjon esitab kõik oma ettepanekud kirjalikult. Need paljundatakse ja jagatakse enne koosolekut välja Riigikogu liikmeile ja Vabariigi Valitsuse esindajale. Redaktsioonikomisjoni ettepanek sisaldab eelnõuosa selle lõplikult redigeeritud kujul.

Siin käsitletud korras erinevalt tulevad arutamisele Riigivolikogus Riiginõukogu poolt ette võetud muudatused, samuti arutatakse erikorras mõlemis kojas

kokkukõlastamiskomisjoni ettepanekuid. Neil puhkudel otsustatakse ühekordse arutamise järgi, mis sünnib üldläbirääkimiste piirides.¹ Ühel lugemisel võtab Riigikogu seisukoha ka tema poolt antavate korralduste puhul, millist menetlemisviisi Riigikogu ajutine kodukord kutsub "eel nõude arutamiseks otsuste korras."²

§ 22. Menetlus kontrollfunktsiooni teostamiseks.

Riigikogu pädevuse ühe osa moodustab seaduste, korralduste ja riigi eelarveakti vastuvõtmine, selle teise osa moodustab eksekutsiooni kontroll. Viimane võib sündida täitvate organite aktide revideerimise teel, mis sünnib akti kinnitava, muutva või tühistava korralduse tegemise teel, millist menetlust eelpool juba vaatlesime. Eksekutsiooni kontroll võib sündida aga ka täitvate organite tegevuse kontrollimisega, millist menetlust alljärgnevas käsitleme.

Käsitlusse tuleb siin eesjärjekorras Vabariigi Valitsuse tegevuse kontroll. Vabariigi Valitsus on organ, kes PS järgi³ teostab riigi poliitikat kõigil aladel, samuti juhib Vabariigi Presidendi korralduste täitmist. Nende ülesannete tähtsus juba tingib, et Vabariigi Valitsus ei oleks omas tegevuses sõltuv ainult Presidendist vaid ka Riigikogust kui rahvaesinduskogust. Kehtiv PS on Vabariigi Valitsuse tegevuse kontrolli alal andnud Riigikogule käsitada eeskätt järgmised vahendid: Riigikogu liikmete õigus esitada Vabariigi Valitsusele või tema üksikule liikmele

1 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. VIII; Riigikogu töökorra seadus § 26, l. 6.

2 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. IX.

3 PS § 48, l. 2 p. 1, 5.

küsimusi;¹ veerandile Riigivolikogu seaduslikust koosseisust kuuluv õigus pöörduda Vabariigi Valitsuse poole arupärimisega;² Riigivolikogu õigus avaldada Vabariigi Valitsusele või tema üksikule liikmele umbusaldust.³

K ü s i m u s e g a⁴ Vabariigi Valitsuse poole pöörduda võib iga Riigivolikogu kui ka Riiginõukogu liige. Küsimus on lühike ja lihtne informatsiooni nõutamine, mis ei tohi sisaldada üleskutset kuritegevusele, haavavaid väljendusi, põhjendusi, tagajärgede kokkuvõtmist, näpunäiteid ega iseloomustusi. Küsimus esitatakse kirjalikult ja allkirjaga varustatult vastavalt ka Riigivolikogu või Riiginõukogu juhatusesele, kes saadab sellest ära kirja Vabariigi Valitsusele. Küsimusele vastamine peab toimuma hiljemalt 2 nädala kestel, kusjuures vastus antakse kas suusõnaliselt Riigivolikogu või Riiginõukogu koosolekul või kirjalikult. Kirjalik vastus saadetakse 2 eksemplaris, milledest Koja juhatus annab ühe küsimuse esitajale. Küsimusele ei anta edaspidist käiku, kui küsija on lahkunud Riigikogu liikmete koosseisust, samuti ei võeta päevakorda küsimusi, mis on esitatud eelmise Riigikogu ajal või ametist lahkunud Vabariigi Valitsusele.

A r u p ä r i m i n e⁵ esitatakse kirjalikult vähemalt veerandi Riigivolikogu liikmete allkirjadega varustatult. Arupärimine ei tohi sisaldada üleskutset kuritegevusele, mis puhul talle ei anta üldse käiku, ega haavavaid väljendusi, millede puhul Riigivolikogu juhatus kas paneb arupärimise esitajale ette need kõrvaldada või kõrvaldab need ise. Arupärimise ära kirja saadab Riigivolikogu

1 PS §§ 82, 1. 1 ja 90

2 PS § 82, 1. 1

3 PS § 59

4 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. XII; Riigikogu töökorra seadus § 15, 1. 3

5 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. XI; Riigikogu töökorra seadus § 15, 1. 1-2

juhatus Vabariigi Valitsusele ja teatab Riigivolikogule arupärimise esitamisest. Arupärimisele annab Vabariigi Valitsuse nimel seletuse Peaminister või üksik minister kas suusönaliselt Riigivolikogu koosolekul või kirjalikult, hiljemalt 1 kuu jooksul arupärimise saamisest. Löpeb istungjärg varem, siis antakse vastus uue istungjärgu alguseks. Kirjalik vastus arupärimisele saadetakse Riigivolikogu juhatusesele 2 eksemplaris, milledest üks antakse arupärimise esitajale. - Riigivolikogu koosoleku päevakorda määratakse arupärimine siis, kui seda nõuavad arupärijad või Vabariigi Valitsus või kui viimane pole 1 kuu jooksul andnud seletust arupärimisele. Arupärijad võivad arupärimisest loobuda, teatades sellest kirjalikult Riigivolikogu juhatusesele või suusönaliselt sellel koosolekul, kus arupärimine on päevakorras. Läbirääkimised arupärimise üle toimuvad ühel Riigivolikogu koosolekul nädalas, kui Riigivolikogu ei ole määranud teist aega. Arupärimisele vastamiseks antakse sõna Vabariigi Valitsuse esindajale ning avatakse üldläärimised. Arupärimine lõpetatakse üleminekuvormeliga, kui see on esitatud. On arupärijad vastusega rahul, võib üks neist seda motiveerida. - "Aralanguks loetakse arupärimine siis, kui see oli esitatud eelmise Riigivolikogu ajal või kui on lahkunud Vabariigi Valitsus, kelle vastu arupärimine esitati.

U m b u s a l d u s e¹ küsimust Vabariigi Valitsuse või tema üksiku liikme vastu võidakse algatada Riigivolikogu istungjärgul, kusjuures vastava kirjaliku nõudmisega peab esinema vähemalt veerand Riigivolikogu seaduslikust koosseisust. Allkirjadega varustatud umbusalduse esitis esitatakse

---

1 PS § 59; Riigikogu ajutine kodukord, ptk. XIV.

Riigivolikogu Esimehele, kes umbusalduse esitamisest teatab Vabariigi Valitsusele ja Presidendile. Neid umbusalduse algatamise eeskirju ei kohaldata, kui umbusaldust avaldav vormel esitati Vabariigi Valitsuse deklaratsioonile järgnenud läbirääkimistel,¹ samuti mitte siis, kui Vabariigi Valitsus või tema üksik on Riigivolikogu koosolekul tõstnud üles usaldusküsimuse.² - Umbusalduse küsimus võib tulla otsustamisele varemalt järgmisel päeval pärast selle esitamist, kui Vabariigi Valitsus ei nõua küsimuse kiiremat otsustamist. Umbusaldus loetakse avaldatuks, kui selle poolt on Riigivolikogu seadusliku koosseisu enamus.

Teiseks kontrollfunktsiooni teostamise võimaluseks Riigikogule on temale kuuluv õigus esitada Presidendile ametisse nimetamiseks R i i g i k o n t r o l ö r i kandidaadi ja teha ettepaneku viimase vabastamiseks ametist.³

Mõlemate ülesannete täitmine sünnib Riigikogu üldkoosolekul. - Riigikontrolöri kandidaadi ülesseadmine toimub vastavalt korrale, mis on ette nähtud kodade juhataste valimiseks, mistõttu seda siinkohal lähemalt enam ei käsitle. - Riigikontrolöri ametist vabastamise esitis esitatakse Riigikogu üldkoosoleku juhatasele allakirjutatuna vähemalt veerandi Riigikogu üldkoosoleku liikmete poolt, millest Riigikogu üldkoosoleku juhatus teatab Riigikontrolörile. Tehtud ettepanek võetakse juhatase korraldusel Riigikogu üldkoosoleku päevakorda, kus see loetakse vastuvõetuks, kui selle poolt on seadusliku koosseisu enamus. Riigikogu üldkoosoleku juhatus esitab ettepaneku Presidendile, kes Riigikontrolöri ametist vabastab.

1 Riigikogu töökorra seadus § 16, l. 3

2 ib. § 18

3 PS § 109; Riigikogu töökorra seadus §§ 21 ja 22

Lõpuks kuulub Riigikogu üldkoosoleku pädevusse Presidendi, Vabariigi Valitsuse liikmete ja Riigikontrolöri kohtulikule vastutusele võtmine.¹ Selle menetluse lähem kord on sättimata. PS ise nõuab vastutusele võtmise algatamiseks Riigikogu üldkoosoleku seadusliku koosseisu pooltolemist, kuna vastutusele võtmise otsustamiseks on vajalik Presidendi vastutusele võtmiseks 3/4, muidu 3/5 häälteenamus koosoleku seaduslikust koosseisust.

§ 23. Ankeetkomisjoni ja aukohtu menetlus.

Riigikogu menetluse käsitluses peatume lõpuks veel kahe organi juures, kellele menetlus on erinev teiste organite menetlusest, nagu nende ülesandedki on erinevad. Need on Riigikogu ankeetkomisjon, kes teotseb uurimisi instantsina riiklikkudes huvides vajalike asjaolude selgitamiseks, ja Riigikogu aukohus.

Ankeetkomisjon² menetleb üldiselt avalikult. Kinniseks kuulutatakse koosolek siis, kui seda nõuab Vabariigi Valitsuse esindaja või kui selle poolt on pool komisjoni koosseisu. Sel juhul on kõik koosoleku aktid ja kirjavahetus salajane. Oma ülesannete teostamiseks on ankeetkomisjon õigustatud saama kõiki vajalikke andmeid ja seletusi Vabariigi Valitsuselt. Ta võib kutsuda ka eksperte ja tunnustajaid suusönalisteks avaldusteks või nõuda neilt kirjalikku arvamust või seletust. Ekspertide ja tunnustajate ülekuulamisel ja kutsumisel kohaldatakse administratiivkohtu kord. Nende kutse peale ilmumata jäämisel on samad tagajärjed kui administratiivkohtusse ilmumata jää-

1 PS § 45, l. 1; § 58; § 111, l. 2

2 Riigikogu ajutine kodukord, ptk. V; Riigikogu töökorra seadus §§ 23 - 25.

misel. Sel puhul määratud trahvi kohta võib edasi kaevata Riigivolikogu juhatusetele, kelle otsus on lõplik. Määratud trahvi nõutakse sisse politsei kaudu administratiivkorras. Politsei kaudu toimetatakse ekspertidele ja tunnistajatele kätte ka kutsed ankeetkomisjoni ilmumiseks.

Ekspertidelt ja tunnistajailt võib võtta vande-
töötust. Seda toimetab ankeetkomisjoni esimees, hoiatades neid valevande eest, mis langeb sama karistuse alla kui valetunnistuse andmine kohtus. Kriminaalkohtupidamise seaduses ettenähtud juhtudel on tunnistaja vastamise kohusest vabastatud. - Ekspertidele ja tunnistajatele söidu- ja päe-
varahad, samuti ka tasu arvamise avaldamise eest määrab Riigivolikogu juhatus ankeetkomisjoni ettepanekul. - Tõenda-
vate asjaolude leidmiseks peavad kohtud ja riigi- ning omavalitsusasutised esitama komisjoni nõudmisel teatise, ärakirju ja teateid nende asjaajamises leiduvaist aktidest. Ankeetkomisjon võib nõuda välja ametiasutiste akte, kui seadustes ei ole selleks takistusi. Puutumatuks jääb kirja-,
posti-, telegraafi- ja telefonisaladus.

Ankeetkomisjon esitab oma töö tulemuste kohta kirjaliku aruande Riigivolikogule.

A u k o h u s¹ on Riigivolikogu või Riiginõukogu liikmete auasjade lahendamiseks. Aukohtu poole tuleb pöörduda kirjaliku avaldusega vastava koja esimehe kaudu 7 päeva jooksul auasja põhjustanud asjaolu tekkimisest või teada-
dasaamisest arvates. Asi kuulub lahendamisele selle koja aukohtus, millise koja koosseisu kuulub süüdistatu. - Aukohtu menetlusse puutuvais lahtiseis küsimusis kohaldatakse mõttekohaselt Administratiivmenetluse seaduse eeskirju.

---

1 Riigikogu ajutise kodukorra täiendamise seadus, ptk. XVIII¹

Töendite ja andmete kogumine ning tunnistajate ja asjatundjate ülekuulamine sünnib Riigikogu töökorra seaduse kohaselt, kuivõrd see ei puutu Riigivolikogu ja Riiginõukogu kantseleid ja Riigikogu liikmeid. Aukohtu istungi kohta peab üks aukohtunik kohtu esimehe määramisel protokoll. Otsused, mis on lõplikud, teeb aukohus linthääletenamusega ja need koostatakse kirjalikult. Aukohtu kirjalik protokoll ja otsus valmistatakse hiljemalt küsimuse lahendamisele järgneval päeval. Aukohus määrab kindlaks asjaajamisega seotud kulud, mis jäävad süüdimõistetule kanda, avalduse tagajärjeta jätmisel aga avalduse esitaja kanda, kuid viimasel puhul võib aukohus silmas pidades asjaolusid jaotada kulude kandmise mõlema poole vahel. Jäeti tagajärjeta Riigivolikogu või Riiginõukogu juhatusel avaldus, kaetakse asjaajamise kulud vastavalt Riigivolikogu või Riiginõukogu summadest.

Aukohtu otsuses määratakse, kas ja missugusel viisil, kus kohas ja millal peab süüdimõistetule vabandama. Süüdimõistetule võib määrata noomituse või raskemal juhudel talle keelata osavõttu kuni 10 Riigivolikogu või Riiginõukogu koosolekust kõigi kodukorras ettenähtud takistustega.

Otsuse täitmise järgi valvab Riigivolikogu või Riiginõukogu juhatus. Aukohtu otsuse mittetäitmisest teatab sellest vastava koja esimees koja koosolekul ja otsust mittetäitnu loetakse automaatselt kõrvaldatuks koosolekult kuni otsuse täitmiseni. Selgub otsuse täitmisel, et see ei ole võimalik, võib aukohus määrata teistsuguse vabandamise viisi.

Näeme siinjuures, et ankeetkomisjoni ja aukohtu menetluse erinevus teiste organite menetlusest on tingitud just neile määratud ülesannete eriseloost. Neist ankeetkomisjoni ülesanded on seotud tugevasti Riigivolikogu ülesannete teostamisega, kuna aukohtu ülesanded piirduvad täielikult Riigikogu sisekorraga. Sellele vastavalt on ka lähemalt ja täpsemalt määratud ankeetkomisjoni menetlus, mis peab tagama selgitatava asjaolu uurimise tõhususe, kuna menetlust määritlemata osas kuulub rakendamisele tavaline kord, mis kehtib ka aukohtu menetluse kohta.

L ö p p s ö n a.

Käesoleva töö eesmärgiks oli käsitleda Riigikogu instituuti nii, nagu see esineb kehtiva PS-e alusel. Käsitluse täielikkuse mõttes ei saanud muidugi piirduda ainult PS-e normidega, kuna viimased paljudes küsimustes määravad eeskätt põhimõtteid, millede konkretiseerimine kuulub vastavaile eriseadusile. Selliseina kasutasime PS-e kõrval Riigikogu valimise seadust, Riiginõukogu kujundamise seadust ja Riigikogu töökorra seadust ning Riigikogu ajutist kodukorda. Nende normide põhjal saime kogupildi Riigikogust, mida kokkuvõtlikult iseloomustame alljärgnevas.

PS alusel Riigikogu kehtiva PS-e alusel, kuigi kaotanud oma eelkäijate ainuvalitsusliku positsiooni, evib oma kindlailmelise tähtsuse rahvaesinduskoguna. Selleks tähtsuseks on eriti kaasa aidanud rahva otseste tahteavalduste piiramine rahvaalgatuse kaotamise ja rahvahääletuse kitsendamise teel. Kehtiva PS-e järgi kujunevas eksekutsiooni ja legiatsiooni tasakaalustuses peab Riigikogu oma

põhimõtetele vastavuseks ka tegelik rahvaesindus olema. Nägime käesolevas töös vastavate normide käsitlemises, et Riigikogu koosseisu moodustamise põhimõtted olid küllalt demokraatsed ja koosseisu moodustamise rakendus küllalt neile põhimõtetele vastav, et seda eeldada. - Uued põhimõtted Riigivolikogu valimisel, nimelt isikuvalimine enamusvalimise alusel, on aga muutnud Riigikogu isikulise koosseisu ilmet, kaotades poliitilised rühmitused Riigikogu rühmade näol. Seda on täiendanud veel Riigikogule teise koja, Riiginõukogu, juurdetulek. Viimane on toonud kaasa uue elemendi Riigikogu töösse: huvikondade esindajad. Need kaks asjaolu on toonud muutusi Riigikogu organeis, mis oma laadilt ei ole aga muutusi toonud Riigikogu funktsioonide täitmisel. Riigikogu liikmete õiguste sfäär on säilitatud küllaldaselt avarana ja kindlustatuna, et mitte vastu võtta vaba eneseavaldust takistavaid mõjutusi. Oluliselt ei ole muutunud ka Riigikogu pädevuse ulatus, mis peale seadusandluse, eelarveakti vastuvõtmise ja PS-es loetletud korralduste haarab ka kontrolli võimaluse eksekutiivfunktsiooni teostamise üle. Menetlus Riigikogu organeis on korraldatud endiselt, nii et Riigikogu töös on tagatud küllaldane põhjalikkus ja kiirus.

Olenemata neist asjaoludest on Riigikogu kehtiva PS alusel, võrreldes tema eelkäijatega, olulisema muutuse läbi teinud mitte välist laadi muutusis, vaid oma positsioonis teiste organitega. Riigipea instituit on toonud kaasa rahvaesindaja, Presidendi, kelle kontroll Riigikogu tegevuse üle on palju efektiivsem omaaegsest rahva otsesest kontrollist; Presidendi õigus määrata uue Riigikogu koosseisu moodustamist on selle reljeefseim väljendus. Selle

kõrval on Riigikogu kontroll eksekutiivorganite, eeskätt Vabariigi Valitsuse tegevuse üle oma mõjult tugevasti vähenenud. Umbusalduse avaldamine Vabariigi Valitsusele või selle liikmele ei too endaga alati kaasa otsekohest viimase tagasiastumist, vaid otsustava sõna selles ütleb President. Sellest Riigikogu positsioonimuutusest ei tule aga järelda, nagu oleks sellega tema tegevusvabadus rikutud või tema tähtsus kadunud. Nägime käesolevas töös, et Riigikogu omab olulisi ülesandeid, samuti näitas Riigikogu organite menetlus, et küllaldaselt on garanteeritud Riigikogu tegevuse sõltumatus.

Võime märkida, et Riigikogu kehtiva PS-e alusel on jäänud kandma samu tähtsaid funktsioone, mis on kuulunud Riigikogule tema eelmistes kujudeski. Riigikogu uus positsioon eksekutiivorganite suhtes on rahvaesindusliku riigipea instituudi rakendamise tulemus. Seejuures on Riigikogu säilitanud oma demokraatliku olemuse, esindades nüüd aga rahvast mitte ainult poliitiliselt, vaid ka huvikondlikult.